

MAKSO PELOZA

RAZVOJ CRKVENOPOKRAJINSKE PRIPADNOSTI SENJSKE I KRBAVSKO-MODRUŠKE BISKUPIJE

I. ZNAČENJE I VAŽNOST OVE TEME ZA HRVATSKU KULTURU

Od doseljenja i etnopolitičke organizacije Hrvata do turske provale u 15. stoljeću starohrvatske župe Vinodol, Modruš, Gacka, Podgorje, Lika i Krbava, tj. civilno područje Senjske i Krbavske (kasnije Modruške) biskupije, čine dio Primorske Hrvatske. Sa središtem njezinim — Dalmacijom — za vrijeme mletačke (15.—18. stoljeće) i turske okupacije (16.—18. stoljeće) hrvatskih zemalja polagano gube vezu, da se nakon velikih turskih ratova oko god. 1700. pretežno povežu s društveno-političkim životom Posavske Hrvatske. 19. i 20. stoljeće ovaj su razvoj definitivno zaključila, sačuvavši neke specifičnosti ranijeg kulturnog i ekonomskog života i strukture senjsko-riječkog područja. Ovo tristagodišnje intenzivnije povezivanje sjevernojadranske Hrvatske s panonskim političkim, kulturnim i crkvenim središtima odigralo je značajnu ulogu ne samo u životu samih ovih područja, već i u širim hrvatskim i južnoslavenskim okvirima.

Razmotrit ćemo u ovoj raspravi crkveno-institucionalni dio spomenutog zbivanja, nastojat ćemo zahvatiti njegove uzroke i posljedice te ćemo pobliže odrediti njegovu mnogostruku znamenitost u okviru općeg tijeka hrvatske povijesti novoga vijeka.

Spomenut ćemo samo letimično glavne značajnije elemente doprinosa ove regije konstituciji etnopolitičkog, kulturnog i crkvenog identiteta hrvatskog narodnog bića i individualnosti.

Poznat je izuzetan položaj triju županija pod vlašću bana unutar stare hrvatske države: Gatske, Ličke i Krbavske,¹ i specifičnost institucije bana u hrvatskom ustavnom uređenju sve do 20. stoljeća.²

Od kulturnih elemenata navodimo činjenicu da je područje Senjske i Krbavske biskupije u predturskom mozaiiku hrvatskih dijalekata predstavljalo skoro polovicu zemljopisne rasprostranjenosti čakavskog dijalekta³ i središnji dio glagoljaškog područja.⁴ Za Senjsku biskupiju njezin biskup Filip god. 1248. dobiva od pape Inocenta IV. sankcionirano pravo na staroslavenski liturgijski jezik.⁵ U okviru ovih dviju biskupija općenito se vrši vjeko-

¹ Šišić 1962, 151. — Klaić, 137.

² Šišić 1962., 148—149, 248, 252, 346—347, 400 i dalje. — Peloz M., Razvoj kompetencije hrvatskog bana, Zagreb 1940 (seminarska radnja kod prof. Miha Barade, rkp). — Klaić 144, 313.

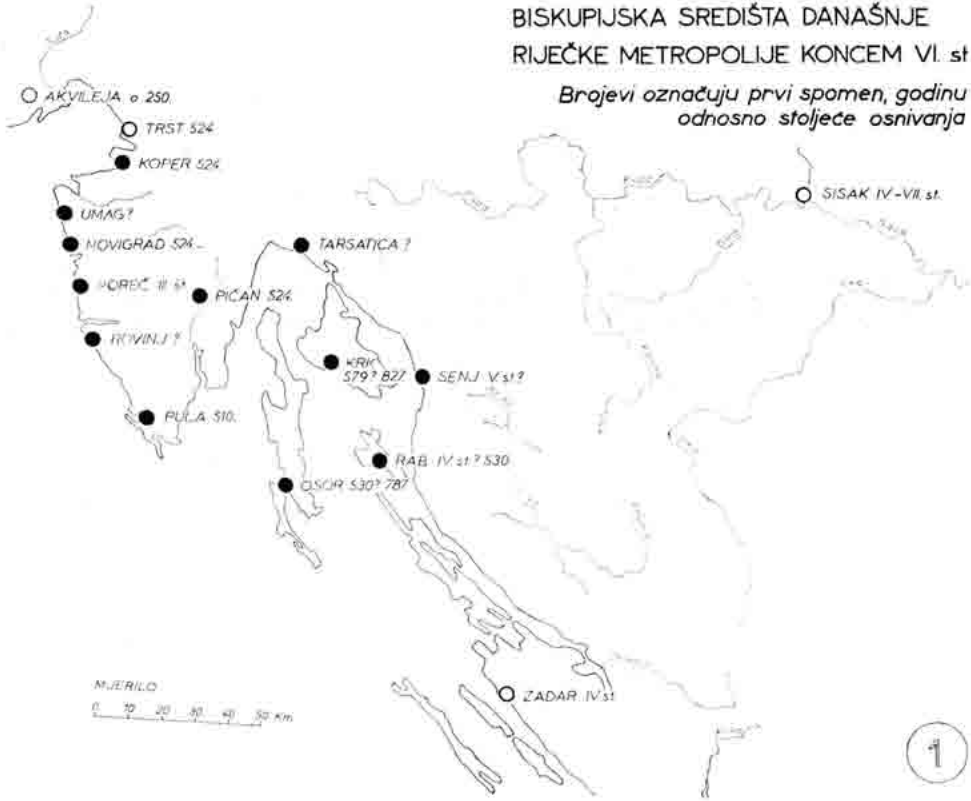
³ Dalibor Brozović, Standardni jezik, Zagreb 1970., 154.

⁴ Dokumentacija sakupljena u: Lucas Jelić, Fontes historici liturgiae glagolito-romanae a XIII ad XIX saeculum, Veglæ 1906.

⁵ Na i. mj. XIII, 9.

BISKUPIJSKA SREDIŠTA DANAŠNJE
RIJEČKE METROPOLIJE KONCEM VI. st

Brojevi označuju prvi spomen, godinu
odnosno stoljeće osnivanja

vima bogoslužje »illyrico idiomate«,⁶ a dragocjene kamene ploče (najstarija Senjska, skoro istovremena sa Bašćanskom⁷) i rukopisi ili barem sačuvani tekstovi glagoljaša svjetovnih svećenika (popova) i redovnika (benediktinaca, pavlina, franjevaca) rese još i danas mnoge područne i vanjske lapidarije, biblioteke i arhive. Od njih potječe tekst i predložak prvotiska hrvatskoglagoljskog misala iz god. 1483. Tu su u regiji Senj—Rijeka djelovale prve hrvatske tiskare.⁸ Između Hrvatskog primorja, a posredno Like i Krbave s jedne, i Istre s druge strane, postoji na koncu 15. i na početku 16. stoljeća snažna etnička, ljudska i književna razmjena.⁹

Upravo bitka na Krbavskom polju god. 1493. znači početak »plorantis Croatiae saecula duo«, a iza toga baš Senjanin Pavao Vitezović daje prvi široki koncept programa hrvatskog narodnog preporoda i izgradnje moderne hrvatske kulture, književnog jezika i književnosti,¹⁰ koja se zbilja u 19. i 20.

⁶ ASV Archivio Nunziatura di Vienna, Proc. can. — Seniensis et Modrussiensis 1709 — No. 316 — Benedictus Ratkay F. [6].

⁷ Branko Fučić, Senjska ploča, Senjski zbornik V, 1971.—1973, 130.

⁸ Tomislav Jakić, Knjižarstvo kod Hrvata, Enciklopedija Jugoslavije, 5, 271.

⁹ Ivan Dukić, Povijest i pravo slavenskog bogoslužja u Istri, Zagreb 1925 (rkp), 22. — Josip Ribarić, Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri, Beograd 1940, 41. — Stjepan Pavičić, Seobe i naselja u Lici, ZNZO JAZU 41, Zagreb 1962, passim. — Marija Pantelić, Glagoljski kodeksi Bartola Krbavca, Radovi Staroslavenskog instituta 5, 1964. — Gušić, 44, 56, 60. — Buturac, karta str. 256/257.

¹⁰ F. Šišić, Priručnik izvora hrvatske historije, Zagreb 1914, 60—69. — Marin Franičević, Pavao Vitezović Ritter, Enciklopedija Jugoslavije, 8, 507—508.

stoljeću u samom Senju razvila do snažne fizionomije u svim glavnim književnim vrstama.¹¹

Kopneni dio ovog područja imao je do turskog vladanja lijepo razvijenu književnu, likovnu, materijalnu i društvenu kulturu i civilizaciju.¹² O značaju i važnosti ovih kulturnih elemenata i dostignuća vrlo izrazito nam govore eseji Milutina Cihlara-Nehajeva i građa Senjskih zbornika I—V.

Dobrim su dijelom dakle usponi i razaranje prvotnog etničkog tkiva, gospodarske podloge i kulture ovoga područja »neke vrste mjerilo opće uzburkanosti historijskog razvitka hrvatskih ustanova i naroda«,¹³ Hrvata od god. 1450. do danas uopće.

II. CRKVENOPRAVNI (KANONSKI) VID OVOG ZBIVANJA

Autori koji se u svojim tekstovima nešto opširnije zaustavljaju na obrađivanju crkveno-institucionalnog razvoja ovoga područja,¹⁴ nisu imali dovolj-

¹¹ Rudolf Strohal, *Grad Senj, prvo kulturno središte hrvatskoga naroda, 1918.* — Tijan Pavao, *Grad Senj u povijesti i kulturi hrvatskoga naroda, i druge rasprave u: Senj, Hrvatski kulturni spomenici JAZU, Zagreb 1940.*

¹² Petar Grgec *Hrvatski Job šesnaestog vijeka ban Ivan Karlović, Zagreb 1932.* — Gušić, *passim.*

¹³ Pelozo 1973, 10.

¹⁴ Farlati IV, 137 I, 1769. god., misli da je Senjska crkva već 1587. god. napustila bila svog starog splitskog i prešla ostrogonskom metropoliti, kojemu da je podložna još god. 1769.

Lajos Haynald, *Wetzer-Welte, Kirchen-Lexikon VI, Freiburg i/B. 1851, 243; Bis 1600 verehrte Zeng in dem Erzbischof von Spalato, von da an in dem Erzbischof von Gran dessen Metropolit, seit dem Ende des vorigen Jahrhunderts aber gehört es unter die Jurisdiction des Koloczaer Erzbischofs.*

Sladović se god. 1856. bavi u cijelom svom djelu gotovo isključivo unutarnjom poviješću obiju biskupija. Ukoliko se periferično dodiruje pitanja crkvenopokrajinske pripadnosti obiju biskupija, samo jednom iznosi svoje mišljenje te drži da je Senjska biskupija već god. 1520. pod ostrogonskim metropolitom, ali da je Splitska nadbiskupija dok je postojala (tj. dok nije bila svedena na biskupiju) vodila Senjsku biskupiju u imeniku sebi podložnih crkava (str. 104). U dokumentima koje donosi spominje razne oblike jurisdikcije Ostrogona nad Senjom (str. 267 za god. 1526.; str. 380 za god. 1655.; str. 315 za god. 1681.), a god. 1700. da biskup Brajković šalje izvješće primasu (str. 181). Za 5. srpnja 1692. navodi arhivski podatak, da Senjski kaptol šalje priziv na kaločkog metropolitu (str. 180). Za vrijeme nakon neutvrđene — odluke Urbana VIII. oko god. 1640., drži Sladović da obje biskupije slijede istu crkvenopokrajinsku pripadnost. Osim svoje prve tvrdnje, dakle, Sladović se za ostale slučajeve u vezi s našom temom slaže s Farlatijem.

Šišić 1916, 154 pa 1962, 244 veli da Krbavska i Senjska biskupija pripadaju Splitskoj nadbiskupiji od 1185. Šišić 1939, 3 da su biskupi sufragani kaločkih nadbiskupa od 1785. (ne veli otkuda crpi taj podatak), a Šišić 1939. da je bulom Pija IX. od 11. prosinca 1852. »Ubi primum placuit« Senjska podvrgnuta Zagrebačkoj nadbiskupiji (Šišić, 1962, 432).

Julijan Jelenić, *Narodna enciklopedija SHS, IV, Zagreb 1929., 80: senjski pod splitskim nadbiskupom, 1640. god. Senj i Modruš priznade ostrogonskog mitropolita.*

Josip Burić OS 1939., 115: Sve do god. 1640. bili su senjski i modruški biskupi sufragani splitskoga nadbiskupa, kasnije, do god. 1852. ostrogonskoga, a od tada zagrebačkoga.

Pietro Sella u Sella—Vale 1941. navodi da »Provinciale« Ivana Avolija i dokumente »Rationes decimarum« za 1372.—1376. god. pripisuju Senjsku biskupiju Zadarskoj crkvenoj pokrajini, biskupiju Croacensis ili Corbaviensis Splitskoj crkvenoj pokrajini (VIII, 427), te donosi dokumente Splitskog crkvenog sabora god. 1185., među zaključcima kojega stoji da se Senjska i Krbavska biskupija nalaze u Splitskoj crkvenoj pokrajini (XIX); 8. III god. 1788. Senj i Modruš postaju sufragani Ljubljane (XXXIII); 19. VIII. 1807. Senj i Modruš postaju izravno podložni Svetoj Stolici (XXXIX); uz bulu »Locum beati Petri« od 30. VI. god. 1828. primjećuje da su biskupije Senj i Modruš vjerojatno dodijeljene kao sufragani Zagrebu prije god. 1828. (XLII). Sella ne tumači zašto Avolijev »Provinciale« ubraja Senjsku biskupiju među zadarske sufragane.

Krunoslav Draganović, *Croatia sacra, br. 20—21, 1943., 91—94, nije iznio nikakvo mišljenje o sufraganskoj pripadnosti ovih biskupija u svom članku »Hrvatske biskupije. Sadašnjost, kroz prizmu prošlosti«.*

Josip Burić, u *Enciklopedija Cattolica, XI, Città del Vaticano 1953., 238, u članku »Segna«, ponavlja svoje mišljenje od god. 1939.: Fino al 1640 i vescovi di Segna e Modruša erano suffraganei dell'arcivescovo di Spalato; poi fino al 1852 di quello di Strigonia, ed in seguito di quello di Zagabria. Iza toga je J. Burić upotrijebio svoje mišljenje, te navodi i Kaloču, barem za godine 1723—1852, u svom pismu piscu ovih redaka od 29. XI. 1961., (Pelozo 1969, 21).*

J. Kondrinewitsch, u *Lexikon für Theologie und Kirche, X/1965, 1345, u članku »Zengg-Modruš« o sufraganskoj pripadnosti ne kaže ništa.*

Buturac 1973. spominje samo pripojenje obiju biskupija iza 1640. od Splitske Ostrogonskoj metropoliji (96, 182), pod utjecajem nesporazuma Sladović—Kukuljević navodno Glavinicevo nastojanje da se vrate pod Splitsku (253) i pridruženje Hrvatsko-slavonskoj crkvenoj pokrajini (254—255). O drugim crkvenopokrajinskim pripadnostima ne govori.

Jedini dakle Haynald, Sladović, Šišić i — kasnije — Burić iznose postojanje sufraganske pripadnosti Senja i Modruša Kaloči; drugi je ne poznaju.

Ovi propusti i netočni vremenski termini, kao i druge netočnosti, pokazuju da spomenuti autori nisu mogli konzultirati svu bitnu dokumentaciju koja ilustrira razvoj crkvenopokrajinske pripadnosti obiju biskupija.

jedeće:¹⁷ 1) imenovati crkvene službenike, koje bi morao imenovati područni biskup kao ovaj to propusti; 2) davati oprost od 200 dana; 3) postaviti kaptolskog namjesnika ako ga kaptol ne izabere u propisanom roku; 4) paziti na čistoću vjere i morala; 5) obaviti kanonski pohod, uz prethodno odobrenje Sv. Stolice, ako to zanemari područni biskup; 6) primati prizive od presuda donesenih na sudovima područnih biskupa; i neke sitnije.

Nakon II. stoljeća utvrđeno je da isključivo na vrhovnu crkvenu vlast spada osnivanje, mijenjanje granica, dioba, ujedinjavanje i dokidanje crkvenih pokrajina i biskupija.¹⁸ To pravo Sv. Stolica vrši odlukom Papinom donesenom u konzistoriju, pripremljenom od konca 16. stoljeća u Konzistorijalnoj kongregaciji, a pismeno objavljenom u dokumentu koji se zove bula. To je redoviti postupak.

Međutim, vidjet ćemo da su prve dvije od ukupno sedam promjena crkvenopokrajinske pripadnosti Senjske i Kravsko-modruške biskupije izvedene pragmatiskim razvojem, mogli bismo reći neke vrste običajnim nepisanim pravom odnosno dosjelošću,¹⁹ bez Kodeksom kanonskoga prava predviđene pravne formalnosti i mimo nje. Posljednje kronološkim redom fundamentalno izdanje Vatikanske biblioteke regesta dokumenata o ovom pitanju za naše područje,²⁰ za svih predmetnih provedenih sedam promjena u statusu Senjske i Kravsko-modruške biskupije, donosi samo dva dokumenta: ona iz 1788. i 1807., dok posljednja tri iz 1833., 1852. i 1969. nema: u mnoštvu dokumenata, učestalosti i kompliciranosti hijerarhijskih i teritorijalnih promjena ovoga područja naprosto su autorima ove zbirke izbjegle bule od god. 1833. i 1852., a bulu od god. 1969. nije moglo donijeti jer je izdanje ranije izašlo.

III. SPECIFIČNA POVIJESNA SITUACIJA KAO DETERMINANTNI PRAGMATSKI OKVIR OVOG RAZVOJA

U prvom razdoblju silovitih turskih provala do u Istru i Kranjsku 1469. — 1526., preko hrvatskog teritorija vode već tri stalna napadačka puta: Rijeka, Kostel, Karlovac, sva tri preko područja Senjske i Kravsko-modruške biskupije, što dovodi do velikih uništavanja i seoba pučanstva.²¹ U drugom razdoblju 1526.—1594.²² nastavlja se ovo razaranje i uz nove puteve pljačkanja (npr. sada još unutar Turske Hrvatske: Krava-Ravni Kotari); labilna linija primirja, koja se uskoro uspostavlja upravo preko sredine našega područja, još uvećava prilike za bespravlje i opću nesigurnost. U trećem razdoblju 1594.—1791.²³ nastupa hrvatsko-austro-ugarska rekonkvista i obnavljanje Hrvatske, uz teške posljedice: demografske, gospodarske, vojno-političke, a dolazi i do teritorijalnog skućavanja Hrvatske i ograničavanja njezinih ustavnih sloboda.

¹⁷ CIC, kanoni navedeni u »Index analytico-alphabeticus« s. v. »Metropolita«. — Crnica, str. 66—67. Ovaj autor poistovjetuje terminološki u hrvatskom jeziku nadbiskupa i metropolitu, što može dovesti do neprecizne upotrebe ovih termina, kao što se to desilo Šišiću u njegovim djelima kada se dotiče pitanja crkvenopokrajinske organizacije: Priručnik izvora . . . , Zagreb 1914, 213, 220, 224; i Šišić 1962, 244, 432. U tome je i kan. 272 nedovoljno precizan.

¹⁸ Kan. 215 § 1 Kodeksa kanonskoga prava. — Izvori: CIC, str. 60—61.

¹⁹ V. niže točka V. 1—3. ove rasprave.

²⁰ Sella—Vale.

²¹ Srkulj, karta 12. — Stanko Jug, Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stotletja. Kronologija, obseg in vpadna pota, Ljubljana 1943.

²² Srkulj, karta 13.

²³ Srkulj, karta 14.

Područje ovih dviju dijeceza u tijeku dvaju stoljeća turske dominacije doživjelo je veliku izmjenu pučanstva, razaranje najvećeg dijela naselja i crkvenih institucija: župa, samostana i crkvenih zgrada na području turske okupacije i prodiranja (npr. razaranje Baga, sjela vikara ninskog biskupa za podvelebitski dio Ninske biskupije 27. veljače god. 1524.),²⁴ a nakon povlačenja Turaka podvrgavanje tog područja sustavu Vojne krajine vezano je uz izvjesni red i napredak, ali i uz nove oblike osiromašivanja.²⁵

U ovoj radnji ne ulazim u pitanje utvrđivanja pravnog i teritorijalnog odnosa između Senjske i Kravsko-modruške biskupije (u kojem su sporu u 18. i 19. stoljeću sudjelovale kao zainteresirane strane Senjski i Modruški kaptol, a donekle i sv. Stolica i austrijski car-protector, kao tada ovlaštena vlast za imenovanje odnosno »predlaganje« biskupa ovih biskupija), i to zato jer je ovo pitanje nezavisno od onoga sadržanog u temi ove radnje, a i stoga jer sam već pitanje odnosa između Senjske i Kravsko-modruške biskupije riješio u svojoj radnji o tom predmetu.²⁶ Ovdje navodim slučajeve pozivanja na različiti status Senjske i Kravsko-modruške biskupije ili pojedinih njihovih dijelova samo utoliko ukoliko je to relevantno za njihovu crkveno-pokrajinsku pripadnost.

Jedino kao kuriozum ovdje spominjem da je jedan činovnik Konzistorijalne kongregacije napisao u bilješkama da je Modruška biskupija grčkoga obreda.²⁷

IV. OPĆI RAZVOJ METROPOLIJA U HRVATSKOJ DO TURSKIH OSVAJANJA I OSNOVNE ZNAČAJKE CRKVENOPOKRAJINSKIH PROMJENA DO JOSIPA II. GOD. 1781.

Razvoj crkvenih pokrajina u Hrvatskoj bio je buran ili barem živahan i prije i poslije turskih osvajanja.

U doba kralja Tomislava god. 925.—928. cijelo područje tadanje hrvatske države okupljeno je u Splitskoj crkvenoj pokrajini, a istarski poluotok i Rijeka nalaze se pod svjetovnom vlašću Akvilejskog patrijarhata i vjerojatno u njegovoj crkvenoj pokrajini od početka 12. stoljeća.²⁸ Za granicu između obiju metropolija na Kvarneru od vremena dolaska Hrvata do konca 11. stoljeća postoje kod pisaca samo manje-više vjerojatna nagađanja, budući da nam manjkaju predmetni izvori.²⁹

U 11. stoljeću³⁰ osniva se u Crvenoj Hrvatskoj Barska crkvena pokrajina, koja se pozivlje na metropolitansko nasljeđe rimske Duklje. Bulom pape Aleksandra II. od god. 1067. Kotorska biskupija dodjeljuje se Barskoj crkvenoj pokrajini. Međutim, spor između Dubrovačke i Barske metropolije oko same egzistencije Barske traje izmjeničnom srećom do barskog nadbiskupa Ivana god. 1248.—1252. i njegovih neposrednih nasljednika; ne znamo mu ishoda. Nakon toga ne znamo više za sporove između Dubrovnika i Bara.³¹ Matanić

²⁴ Turci nenadanim napadom provaljuju u bogati Bag, ruše gradske zidine i odvođe oko 300 zarobljenika, među kojima i najodličnije baguške građane. Gušić, 41, i upor. 13—61.

²⁵ Farlati IV. za dotično razdoblje: Krava-Modruš, 105—114; Senj 129—(158) 163; Otočac 163—167. — F. Vaniček, *Spezialgeschichte der Militärgrenze*, I—IV, Wien 1875.

²⁶ Pelozo 1970.

²⁷ N. i. mj., 20.

²⁸ Klaić, 380—381.

²⁹ Upor. predmetni povijesni discursus; Farlati IV, 92. I, i; Köbler, I, 52—53, 59, 63.

³⁰ Po Farlatiju 1034., po Markoviću 1067., po Matlu 1089. *Lexikon für Theologie und Kirche*, I, 1975, 1233.

³¹ G. Valentini, *Antivari*, *Enciclopedia Cattolica*, I, Roma 1948., 1510.

smatra da je pod Inocentom III. (1198.—1216.) obnovljena Barska metropolija, koja, gubeći vremenom sebi podložne područne biskupe, kao nadbiskupija bez sufragana nastavlja svojim autonomnim životom sve do danas.³²

Na sjevernom dijelu Splitske odnosno Kninske biskupije god. 1094. osnovana Zagrebačka biskupija ulazi možda isprva u sklop Ostrogoške,³³ a od god. 1181. Kaločke crkvene pokrajine.³⁴

Od god. 1022. Dubrovnik za kratko vrijeme postaje metropolija, od 1060. opet je pod Splitom, a od 1120. trajno prelazi pet dotadanih splitskih sufragana u sklop Dubrovačke crkvene pokrajine.³⁵

Od god. 1154. prelaze Zadar, Krk, Rab i Osor (i privremeno do god. 1181. i Hvar) u sklop Zadarske crkvene pokrajine.³⁶

Kotor — prvotno splitski — od god. 1178. do god. 1828. sufragan je Barija u Južnoj Italiji.³⁷

Godine 1500. Hrvati se nalaze u okviru sedam crkvenih pokrajina: Splitske, Akvilejske, Barske (Dukljanske, današnja Crna Gora), Kaločke, Dubrovačke, Zadarske i Barske (Južna Italija). Sama Dalmacija podijeljena je među pet metropolija (navedene izuzevši Akvilejsku i Kaločku). Ovaj je crkvenopokrajinski razvoj prolazio kroz veći broj kontroverznih situacija koje su nastupale pretežno zbog nastojanja područnih autonomnih političkih jedinica i njihovih vlasti, a manjim dijelom zbog unutrašnjih crkvenih razloga.

Sukcesivni razvoj hrvatske i ugarske Crkve i njezinih ustanova god. 1493.—1700., pod nehumanim uvjetima turskog nadiranja, uz seobu oko 35% hrvatskog pučanstva i uz ponovno osvajanje područjâ narodâ podunavske Monarhije, vrši se pod tim novim determinantama djelomično s iznimnim pravnim mjerama, a djelomično mimo redovitih kanala utvrđenih kanonskim pravom. Ogledat ćemo glavne tijekove toga zbivanja da uzmognemo bolje uokviru uzroke, modalitete i činjenice prelaženja Senjske i Kravatsko-modruške biskupije iz predašnjih, predturskih, u nove crkvenopokrajinske formacije kasnijeg razdoblja.

Od supermetropolitanske vlasti nad Zadarskom crkvenom pokrajinom od god. 1155. pa dalje gradeškog patrijarha, koji god. 1451. prelazi stalno u Veneciju s titulom »primasa (Donje) Dalmacije«, nakon god. 1644. ostaje samo spomenuti naslov bez ikakve jurisdikcije. Trebalo bi proučiti eventualnu vezu ovog odumiranja crkvene vlasti s istodobnim porastom mletačkog jurisdikcionalizma, s razvojem predmetnih kriterija Sv. Stolice i eventualnim njezinim intervencijama u ovom predmetu.

U borbi Austrije protiv Akvilejskog patrijarhata, kao eksponenta Venecije, prije i nakon osnivanja Ljubljanske biskupije god. 1461., a posebno za vrijeme predjosefinizma u 17. i 18. stoljeću, traje stalna napetost između Beča i Venecije, koja se u Istri god. 1688.—1730. otvoreno pokazuje u statusima Pičanske i Tršćanske biskupije, u njihovim deklaracijama nepostojanja vlastite akvilejske crkvenopokrajinske pripadnosti.³⁸ Iz ovoga vidimo pod

³² *Annuario Pontificio per l'anno 1969, Città del Vaticano 1969.*, 1295.

³³ Buturac, 68.

³⁴ *Upor. Sematizam Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb 1966.*, 23.

³⁵ Šišić 1925., 475. — Draganović n. dj., 99. — Smičiklas, 1, 61—62.

³⁶ Smičiklas, 2, 178.

³⁷ OS, 228. — M. Pelozo, *La rinascita dell'ordine domenicano nella Dalmazia e a Ragusa durante il giuseppinismo in dissoluzione (1827.—1852.)*, Roma—Rijeka 1968., 21/359.

³⁸ *Za Pičan: ASV Archivio Nunziatura di Vienna — Proc. can. No. 241 1688., No. 253 1692., — ASV Proc. Dat. vol. 90 — A. 1713.*

Za Trst: ASV Archivio Nunziatura di Vienna — Proc. can. No. 255 1692., No. 321 1710., No. 343 1717.

apostolski vikar. Svoja turska područja iz mletačkih i austrijskih središta administriraju biskupi starih dalmatinskih gradova i Makarske, trebinjski iz Dubrovnika, senjski i trajni upravitelj modruški iz Senja. God. 1663. prestaje sukcesija naslovnih duvanjskih biskupa; god. 1688. ukida se Kninska biskupija, koja postaje titularnom.

Nakon istjerivanja Turaka dolazi do sporova za biskupijske granice u Slavoniji, Zduninog prisvajanja jurisdikcije u Lici i, god. 1764.—1833., do kontroverzije oko daljnjeg pravnog postojanja ili provedenog ukinuća Krbavsko-modruške biskupije.

Na to se nadovezuju silovite crkvenoteritorijalne i hijerarhijske reforme Josipa II, i njegovih nasljednika do god. 1833. na području pređašnje Nutarnje Austrije, koja reforma crkvenopokrajinski zahvaća i Senjsku i Krbavsko-modrušku biskupiju, uklapajući ih u prolaznu jozefinsku tvorevinu, Ljubljansku crkvenu pokrajinu.

U tom okviru odvijaju se odnosi splitskog i ostrogonskog primasa-metropolite-nadbiskupa i ostalih kasnije zainteresiranih metropolita u vezi s crkvenopokrajinskom pripadnošću Senjske i Krbavsko-modruške biskupije, te nam tijekom i sadržaj tih promjena u takvu historijskom kontekstu postaju razumljivima.

V. SENJSKA I KRBAVSKO-MODRUŠKA BISKUPIJA U SKLOPU RAZLIČITIH CRKVENIH POKRAJINA OD SVOG POSTANKA DO DANAS

1. U Splitskoj crkvenoj pokrajini do oko 1640. (1788.)

Splitska crkvena pokrajina obuhvaća prvotno, od 5. do 11. stoljeća cijelu Primorsku, Posavsku i Crvenu Hrvatsku i manje dijelove ovoj susjednih područja. Dakle, već prije osnivanja Senjske i Krbavske biskupije kasnija područja ovih biskupija u sklopu su Splitske crkvene pokrajine bez obzira na to kojim su biskupijama tada pripadala, a koje pitanje ne ulazi u okvir ove rasprave.

Od svog osnivanja, i to Senjska između god. 928. i 1169., a Krbavska vjerojatno od Splitskog crkvenog sabora god. 1185. pa do najvećeg turskog osvajanja Hrvatske, Senjska i Krbavska, iza 1493. po svom sjedištu u godinama 1460.—1493. i kasnijem nazivu — Modruška, biskupija trajno se nalaze u Splitskoj crkvenoj pokrajini te redovito nesmetano kontaktiraju sa svojim metropolitom.⁴⁰

Već prvi sačuvani spomen Senjske biskupije, pismo pape Aleksandra III. pisano u Beneventu 30. siječnja 1168/1170. god., kojim zapovijeda senjskom biskupu Mireju da se poput svojih predšasnika mora pokoravati splitskom metropolitu,⁴¹ uvodi nas u tematiku ove rasprave.

Ovu pripadnost, održavanje crkvenopokrajinske veze, možemo slijediti na dokumentima kao neospornu činjenicu — uz male iznimke — sve do god. 1640.,⁴² a kao utvrđeno odnosno formalno ne opozvano kanonsko uređenje u literaturi sve do oko 1703. odnosno god. 1788.

⁴⁰ V. niže citate pod bilješkom 42.

⁴¹ Farlati IV, 118 I. — Smičiklas, 2, 121—122. — Original u Kaptolskom arhivu u Splitu, XVI. 1.

⁴² Izvaci iz teksta Farlati IV. o crkvenopokrajinskoj pripadnosti Senjske biskupije Splitskoj metropoli:

Sam tekst pisma Aleksandra III. spominje sa strane senjskog biskupa Mireja uskraćivanje dužne poslušnosti i podložnosti, umanjivanje časti i dostojanstva metropolita, splitskog nadbiskupa Gerarda, podržavanje stava otpora, protivljenja i priziva protiv onoga kome je »metropolitico jure subiectus«. ⁴⁵ Navodi da je Mirej htio prijeći pod zadarskog metropolitu. Zadarska je metropolija bila osnovana 15 godina ranije. Godine 1167. vratio se bio Zadar, sačuvavši gradska prava, pod mletačku vlast, dok se Split u godinama 1165.—1180. nalazio pod vlašću bizantskog cara Manojla. Splitski nadbiskup metropolita Gerard (1167.—1175.), legat Apostolske stolice, bio je prema Bizantu vrlo rezerviran, dok je njegov nasljednik Arnir (1175.—1180.) bio u dobrim odnosima s Bizantom. Trebalo bi dobro proučiti koji su motivi djelovali na Mireja da je u onoj složenoj crkveno-političkoj situaciji bio zauzeo stanovište koje papa Aleksandar III. nije odobrio.⁴⁴

Od god. 1169. do oko 1640. i kasnije imamo niz dokumentarnih potvrda o pripadnosti Senjske biskupije Splitskoj crkvenoj pokrajini, i to iz ovih godina: 1185., 1200.—1217., 1411., 1443., 1465., 1520., 1583., 1588., 1593., 1600.; Senjska i Krbavsko-modruška 1605., 1626., oko 1630., i jake reminiscencije u spisima ureda Sv. Stolice i kod pisaca 1680., 1693., 1709. i 1717.⁴⁵

Upozoravam u gore navedenoj dokumentaciji — uza svu konvergentnu interpretaciju u smislu crkvene organizacije hrvatske obale istočnog Jadrana — na postojanje različite zemljopisne terminologije za isto područje Senjske i Krbavsko-modruške biskupije: u rasponu 1411.—1600. navode se u dokumentima navedenih kod Farlatija ovi nazivi za senjsku regiju:

1411. Sclavonia	1583. provincia Spalatensis
1443., 1520. Dalmatia	1588. Illyricum
1465. Istria	1593., 1600. Croatia.

Dakle 6 raznih toponima za isto područje kroz 190 godina. To je posebna tema naše historijske toponimije, na kojoj se u ovaj čas nećemo zaustavljati.⁴⁶

¹¹⁴ I. Mirej hoće prijeći pod zadarskog metropolitu, Aleksandar III. mu piše iz Beneventa 30. siječnja 1168/1170. po Smičiklasu, 1169. god. po Farlatiju, V. bilješka 41.

¹¹⁹ I. Rajnerije moli papu da odobri granicu koju je postavio između Mireja senjskoga i Mateja ninskoga biskupa, a Splitska provincijalna sinoda god. 1185. opisuje ju kao i Rajnerije.

¹¹⁹ II. zakletva Ivana metropoliti Berhardu splitskomu (1200—1217.).

¹²⁴ II. Joannes XXIII. VI Kal. Sept. 1411 providit Ecclesiae Segnen. in Sclavonia... de persona Fratris Thomae.

¹²⁸ I. Vadingus Tomo V. Annal. Factus est Episcopus Segnien. in Dalmatia sub Archiepiscopatu Spalatino Frater Andreas de Duratio, per translationem Nicolai ad Arbensem 19. Kal. Aug. 1443.

¹²⁹ I. Vadingus Tomo VI. Annal. Electus Paulus... (1465) Episcopus Signien. in Istria sub Archiepiscopatu Jadven. (in Dalmatia sub Archiepiscopatu Spalateno.).

¹³⁴ II. 1520. providit (Leo X.) Ecclesiae Segniensi in Dalmatia de persona Fratris Francisci...

¹³⁶ II. Gregorius XIII. 16. Julii 1583. ut et in Tabulis consistorialibus providit Ecclesiae Segniensi in provincia Spalatensi... Fr. Michaelis Piperovich...

¹³⁷ I. Michael... ad Metropolim Strigoniensem descivisse.

Sixtus V., 8. Junii 1588... providit Ecclesiae in Illyrico Segniensi..., da persona... Fr. Bonaventurae Aquilani...

¹³⁷ II. Clemens VIII. approbavit ut legitur in tabulis consistorialibus 1593 I. Octobris providit Ecclesiae Segniensi in provincia Croatiae... de persona Antonii,...

¹³⁸ I. Clemens VIII... in actis consistorialibus 1600. 13. Augusti providit Ecclesiae Segniensi in Croatia... de persona M. Antonii de Dominis,...

¹⁴⁰ I. Modrussensis cum Seniensi Episcopatu legitima conjunctio (in margine). Decrevit Urbanus VIII. (tekst) [1640].

⁴³ Farlati IV. 118 I.

⁴⁴ Šišić 1962., 171—172. — L. Katič, Povijest Splitske biskupije, nastavak VIII. i IX., Službeni vjesnik biskupije splitske i makarske, IV/1961., str. 76—77, 105—110.

⁴⁵ V. niže izvore za točku V. 2 i 3.

⁴⁶ Usporedi Baradine studije o historijskoj topografiji Hrvatske

Vijesti o navodnom pripadanju Senjske biskupije Zadarskoj crkvenoj pokrajini imamo iz godinâ 1372.—1376. i 1465.⁴⁷

Krbavska biskupija osnovana je na crkvenom saboru Splitske crkvene pokrajine u Splitu god. 1185. ili se barem tom prilikom prvi put spominje.⁴⁸ Splitski metropolit Petar VII. proglasio je izbor krbavskog biskupa Mateja, sina Marutinog, člana zbora splitskih kanonika. Urban III. potvrdio je apostolskom vlašću i dekretu splitskog crkvenog sabora i — prema Farlatiju — osnaživanje Krbavske biskupije kao i izbor Matejev. Od toga časa započe se Krbavska crkva pribrajati među biskupijske crkve Splitske crkvene pokrajine, kako to proizlazi iz povelje Klementa III. iz god. 1191.⁴⁹

Kasnije dokumentarne potvrde o pripadnosti Krbavske biskupije Splitskoj crkvenoj pokrajini imamo iz godina 1224., 1239. ili 1240., 1332., 1334., i 1396.⁵⁰

God. 1460. preneseno je sjedište Krbavske biskupije iz Krbave u Modruš.⁵¹

Za 16. stoljeće nema pozitivnih podataka o crkvenopokrajinskoj pripadnosti Krbavsko-modruške biskupije, ali mora da je nastavila slijediti onu istu pripadnost kao i Senjska, tj. pripadnost Splitskoj crkvenoj pokrajini. Za 1605. i 1626. god. vidi podatke gore i niže V. 2. kao i za Senjsku. Bez obzira pak na istinitost vijesti o izdavanju dekreta Urbana VIII. o kanonskom sjedinjenju obiju biskupija god. 1640., personalna unija u upravi obiju ukazuje i na nastavak identičnosti pripadanja crkvenoj pokrajini — do tada svakako Splitskoj.

⁴⁷ Netočnosti o crkvenopokrajinskoj pripadnosti Senjske i o imenu Krbavske biskupije za godine 1372.—1376. sadržane u »Provinciale« koji je redigirao Giovanni Avolio i u dokumentima »Rationes decimarum« za iste godine treba proučiti na izvornoj građi. — Za podatak Farlatija IV. 129 I sam se Farlati odmah ispravlja, na istom mjestu.

Mišljenje Pietra Sella, navedeno u Sella—Vale VIII, da bi u početku 13. stoljeća sve 4 dalmatinske crkvene pokrajine priznavale primacijalnu vlast gradeškog patrijarha, stoji samo za Zadarsku, koja se je i sama otimala toj podložnosti.

Za Dubrovačku i Splitsku crkvenu pokrajinu Sella citira Farlatija III 236., koji dodaje da je podatak uzeo iz Dandola. I u toj formulaciji oba priznanja proizlaze iz političkog oportunizma, te autori Praga G., *Storia di Dalmazia*, Padova 1954., Novak G., *Povijest Splita*, 1957., uopće o tome ne vode računa.

Za Barsku crkvenu pokrajinu sam Sella veli da nema dokumenata.

⁴⁸ Izvaci iz teksta Farlati IV. o crkvenopokrajinskoj pripadnosti Krbavske biskupije Splitskoj metropoli:

92 II. Petrus VII Metropolitae Spalatensis anno 1185. Episcopum Corbaviae renuntiavit Matthaum Marutae filium, e collegio Canonicorum Spalatensium electum... Urbanus III tum Synodum Spalatensem, tum vero institutionem Episcopatus Corbaviensis, electionemque Matthaevi auctoritate apostolica confirmavit. Exinde Corbaviensis Ecclesia annumerari coepit inter ecclesias episcopales provincie Spalatensis, ut apparet ex diplomate Clementis III. an. 1191.

93 I. Catalogus Acutheanus. Guncel, nadbiskup splitski, posvetio sufragana Martina, biskupa krbavskog oko 1224. god.

93 II. Thoma Archidiaconus. In Corbavia fecit Episcopum quemdam juvenem, qui erat de parentela Domaldi Comititis, nomine Saracenum.

Catalogus Acutheanus. Guncellus... consecravit suffraganeos... Saracenum etiam Corbaviensem... censeo 1239. vel 1240.

96 I. Anno 1332. Joannes XXII. Ecclesiam Corbaviensem... Bonifacio decrevit, ut constat ex diplomate pontificio; sed ignoratio Geographiae Ecclesiasticae Pontifici subrepsit, ex qua factum est, ut Corbaviensem Ecclesiam in Patriarchatu Gradensi constitueret, jusque usurparet eligendi creandique Episcopi Corbaviensis, propterea quod Gradensis etiam provinciae Sacerdotia conferendi potestatem sibi reservaverat.

96 II. Radoslavus VI. Corbaviensis Episcopus a. 1334. misit procuratorem ad Spalatense Concilium provinciale.

98 Epistola Episcopi Nicolai Corbaviensis ad Andream Archiepiscopum Spalatensem de ratione colligendarum decimarum, Segniae A. D. 1396. Ind. 4. die 15 Januarii.

105 I. Sedes episcopalis Corbaviensis per Pium II. Modrussam translata an. 1460.

In catalogo Ms. quem antiquus curialis Petrus Paulus Atthuanus camerae apostolices notarius confecit sub hoc titulo: Theatrum orbis terrarum tam Patriarchalium, quam Metropolitanarum, et Cathedralium ecclesiarum etc. Corbavien. in Sclavonia et provincia Spalaten. Dicitur Ecclesiam Corbaviensem in Ecclesiam Modrussiensis oppidi S. Marci Corbaviensis dioecesis pridie Nonas Maji translata fuisse 1460.

⁴⁹ Farlati IV. 92 II.

⁵⁰ V. bilješka 48.

⁵¹ Farlati IV. 105 I.

Otočka biskupija (1460.—1513. odn. 1534. god.) bila je — po Farlatiju⁵² — tvorevina splitskog nadbiskupa, dakle automatski kanonski pripadnik Splitske crkvene pokrajine.

Početak izlaženja senjskog biskupa iz crkvenopokrajinske veze sa Splitom i približavanja Ostrogonu možemo pratiti već od god. 1526. dalje. Klement VII. piše 30. kolovoza god. 1526. breve ostrogonskom nadbiskupu »da izmiri i na zadovoljštinu prinutka nekoje satnike, koji senjskom biskupu nekoje kmete i dohotke oteše i njega jošte u samoj crkvi zlostaviše«. ⁵³ No ostrogonski primas Pavao Tomory bio je dan ranije poginuo u bitki na Mohačkom polju. Papa je ovim aktom htio upotrijebiti utjecaj tog vojnika-prelata za djelotvorno uklanjanje barem najeklatantnijih nepravdi nad Crkvom u ugarsko-hrvatskoj državi. To još nije nikakva potvrda bilo kakve crkvene podložnosti Senja Ostrogonu. Međutim, utjecaj jakog ostrogonskog primasa na crkvene jedinice najjužnijeg dijela hrvatske države, preostalog u tijeku decenija turskih udaraca, nije mogao izostati: zbog zahvatâ samih ostrogonskih nadbiskupa i zbog sazrijevanja gledanja u Rimu na Hrvatsku i Ugarsku kao na jedinstvenu državu (pod istom dinastijom), u kojoj je ostrogonski primas za sebe zahtijevao priznanje primacijalnih prava.

Farlati veli za god. 1587., kad je nadbiskup Dominik Fokonije sazvaio Pokrajinski crkveni sabor u Splitu, da ne čitamo da bi bio sudjelovao na tom saboru senjski biskup Mihovil Piperković (1584.—1587.), nakon čega Farlati drži kako se može izvesti zaključak da je već tada Senjska biskupija od svog starog i zakonitog metropolite otpala ka ostrogonskom metropoliti, kojemu da pripada i u času kada to Farlati piše (tj. god. 1769.), premda protiv volje splitskih nadbiskupa, koji to doduše šutke podnose jer se tome niti usuduju niti mogu usprotiviti. Uostalom, splitski nadbiskupi zadržavaju u katalogu sebi podređenih biskupa i crkava senjskog (Farlati tu podrazumijeva i modruškog — biskupa i Crkvu, jer su oni od god. 1570. dalje ista osoba) biskupa i Crkvu da ne bi izgledalo da su potpuno isпали iz njegovog posjeda.⁵⁴

Isti Farlati opet malo kasnije⁵⁵ pripisuje vremenu Markantuna de Dominisa (1600.—1602.) prijelaz Senja Ostrogonu. To su sve znakovi da je već u tijeku 16. stoljeća dobro bilo uznapređovalo protokolarno klizanje Senjske — i vjerojatno Krbavsko-modruške biskupije — u željezni zagrljaj ostrogonskog primasa, ali u nedistingviranoj funkciji primacijalne i metropolitske službe.

No posve decidirani podaci 1583., 1588., 1593., 1600., 1605., 1626. i 1633.—1640., uz kasnije reminiscencije do uključivo god. 1717., uvjeravaju nas da god. 1587. i pod senjskom upravom Markantuna de Dominisa (1600.—1602.) nije uslijedilo ništa pravno značajno što bi odlučilo crkvenopokrajinskom pripadnošću Senjske i Krbavsko-modruške biskupije. Uostalom već bi apriori sama činjenica neke Dominisove inicijative u tom smislu negirala raniji prijelaz ovih biskupija pod vlast Ostrogona u vrijeme Mihovila Piperkovića god. 1584.—1587.

⁵² IV. 164 I: *Episcopi Ottocienses. Ut igitur Spalatensibus non deesset, qui vice pontificia fungetur, et quae sunt propria Episcoporum munia perageret; neque semper expedita in promptuque illis esset opera episcoporum Dalmatiae, qui suis ecclesiis adesse, invigilare, ac prospicere debebant; aliquem sibi Episcopum nanciscendum censuerunt, ab omni fere administratione solutum ac liberum, aut certe exiguis dioecesis admodum angustae curis impeditum, cujus ministerio uti ad omnia possent pro suo arbitratu.*

⁵³ Sladović 267.

⁵⁴ IV. 137 I.

⁵⁵ IV. 138 I.

*Zemljopisno-kulturna povezanost Hrvatskog primorja i Dalmacije
u dokumentima i kod pisaca od 15. do 20. stoljeća*

Navodim niz dokumentarnih i literarnih potvrda o identičnosti ili povezanosti Hrvatskog primorja s Dalmacijom odnosno pripadnosti ovoga Dalmaciji:

1. U vezi s turskim osvajanjima (oko 1450. — oko 1600.)... područje se Hrvatskog primorja od Trsata do Senja u izvorima katkad naziva i Dalmacijom.⁵⁶

2. Ivan Klobučarić (+1606.), Riječanin, znameniti hrvatski kartograf i arhitekt, u sklopu oko 300 zemljopisnih crteža, od toga 4 većih karata Hrvatske, najbolje je doradio upravo kartu nekadanje Dalmacije, koja obuhvaća područje od Učke do Cetine.⁵⁷

3. Petar Čikulin (+1658), upravitelj Trsata, zatražio je od Dvorske komore u Gracu, te mu je ova 13. veljače 1645. poslala prijepis trsatskog urbara »in Dalmatinischer Sprach« (tj. u čakavskom dijalektu).⁵⁸

4. Shvaćanje Ivana Luciusa-Lučića (+1679.) odnosa pojma Dalmacije i Hrvatske vidimo iz njegova djela »De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex« i tom djelu priloženih 6 zemljopisnih karata, posebno šeste. U tekstu komentara uz kartu »Illyricum hodiernum«: »In tabulam Illyrici hodierni. Illyricum, siue Sclauonia« iz god. 1668. veli Lučić da »quae uero (regio) inter Sauum, et montes Bebium, et Albium Croatiae nomen retinet: reliquum autem usque ad mare Dalmatiae additum fuit«.⁵⁹

5. Valvazor zove stanovnike okolice Rijeke (Liburnije) i njihov jezik dalmatinskima: »Bey S. Veit am Pflaum, Clano, Castua, haben die allda im fünfften Theil des Landes wohnende Fiumaner oder Dalmatiner und Liburnier in ihren und zwar gemeinlich grossen Dörffern, mehrentheils gemaurte Hauser. Es werden aber diese Leute an jedem Ort anders genannt, tragen auch andre Kleider, und unterscheidet sich gleichfalls überall die Sprache mit dem Unterscheid der Oerter. Die Dalmatinische ist zwar die gemeinste, jedoch jedwedem Orts ein wenig verändert. Die so bey dem Meer, bey dem Sinu Flanatico wohnen, werden Marinari genannt, und haben mit denen andren nicht einerley Tracht.«⁶⁰

6. Kanonski procesi za imenovanje Jurja Volfanga Čolića za biskupa senjskoga i trajnoga upravitelja modruškoga od 18. travnja 1746. i Ivana Krstitelja Ježića za naslovnog biskupa Orien(sis) i pomoćnika s pravom nasljedstva Aldraga Antuna de Piccardija, biskupa senjskoga i trajnoga upravitelja modruškoga, od 11. lipnja 1788, navode da je »civitas Segniensis sita in regno Dalmatiae«, dok — nakon velike crkvenoadministrativne preobrazbe 1788. — 1833 — kanonski proces imenovanja Mirka Ožegovića za biskupa senjskoga i trajnoga upravitelja modruškoga od 23. lipnja 1834. veli za Senj da se nalazi »in regno Croatiae«.⁶¹

⁵⁶ Nada Klaić u *Historija naroda Jugoslavije*, II, Zagreb 1959., 401—402.

⁵⁷ SLA, Klobučarić, crtež 98a.

⁵⁸ SLA JöHK 1645 — II — 13. — Kobler III, 153.

⁵⁹ Miroslav Kurelac, Lučićev autograf djela »De regno Dalmatiae et Croatiae« u Vatikanskoj biblioteci i drugi novootkriveni Lučićevi rukopisi, *Zbornik Historijskog instituta JAZU*, vol. 6 Zagreb 1969., 166.

⁶⁰ Valvasor J. V., *Die Ehre des Herzogtums Crain*, Laybach 1689, II Band, Buch VI, Capittel IX, 320.

⁶¹ ASV Acta Camerarii Sacri Collegii S. R. E. Cardinalium 33. — Proc. Cons. 134 f. 171 ss. za Čolića. — Archivio Nunziatura di Vienna — Proc. can. 604 za — Ježića. — Proc. Cons. 235 f. 303 ss. za Ožegovića.

7. Farlati navodi za svoje vrijeme ove granice Dalmacije: »Atque haec est Dalmatia hodierna, quae ab Occidente Arsia flumine, a Septemtrione montibus Albio, Bebio, Ardio, & Scardo, ab Oriente Scardo in Meridiem deflexo, & Drilone fluvio, a Meridie mari Adriatico circumscribitur.

Chrobatia vero, quod ab Septemtrione Dalmatiae finitima esset, uniusque Albii montis interjectu sejuncta, suum idcirco cum Dalmatia nomen facile communicavit; nisi forte, quod vero est propius, haec pars Dalmatiae, ut sub eorum potestate mansit, qui Chrobatiae praesunt, sic etiam nomen antiquitus a Chrobatibus acceptum usque in hodiernum diem perpetuo servavit. Caeterum quamvis prima ab Occasu, & postrema ab Oriente pars Dalmatiae, haec quidem Albaniae, illa vero Chrobatiae nomen sibi proprium fecerit, itemque partes intermediae variis & suis quaeque peculiaribus nominibus distinguantur; universa tamen regio tum vulgari sermone tum doctorum hominum litteris appellatur Dalmatia; & Geographi omnes atque Historici, quidquid gentium est ac terrarum ab Arsia ad Drilonem, inter alpes & mare, cum insulis e regione objectis, communi Dalmatiae, vocabulo subjiciunt.⁶²

8. Kanonski proces za imenovanje Antuna Šintića biskupom krčkim od 3. prosinca 1792. veli za grad Krk da se nalazi »in provincia della Dalmazia«, što ovdje za tu godinu vrijedi kao službeni naziv i u civilnom smislu u okviru Mletačke republike, a ne samo kao historijska reminiscencija npr. za Senj, koji se u 18. stoljeću nalazi u Hrvatskoj.

Kanonski proces za imenovanje njegovog nasljednika Bartula Bozanića, obavljen 8. srpnja 1839., veli da se biskupija nalazi »in Provincia Litoralis Illyrico-Austriaci nec non in finibus Litoralis Hungarici et Liburnici«. Ovo posljednje: »nec non...« je netočno. — Osim za Šintića u Rimu kanonski procesi ovdje spomenuti pod točkama 6. i 8. redigirani su svi u Apostolskoj nuncijaturi u Beču.⁶³

9. Gornjojadranske dijeceze Senjska sa Krbavsko-modruškom i Krčka u zapisnicima kanonskih procesa u Bečkoj nuncijaturi, Konzistorijalnoj kongregaciji i Datariji u Rimu vode se kao Dalmacija do bule »Locum beati Petri« od 30. lipnja 1828. Za dijeceze sa sjedištem u Dalmaciji u njezinom austrijskom opsegu god. 1822.—1918. provodi se kanonski proces u rimskoj Datariji još nakon 1846. Na kasnije, poslije splitske crkvenopokrajinske veze Senjske i Krbavsko-modruške biskupije nisu u ovim biskupijama ostale nikakve reminiscencije takve vrste.

Senj i Krbava bili su u vezi sa Splitskom crkvenom pokrajinom preko 500 godina.

10. Liturgijski kalendar Senjske i Modruške biskupije još 1830. god. donosi ove dalmatinske blagdane:

7. svibnja S. Domnii E. M. dupl.;

18. svibnja S. Venantii M. dupl.;

30. rujna S. Hieronymi C. D. Dalmatiae Patroni dupl. I. Cl. cum Oct. (ispušteno) in M. Cr. per totam Octavam — (ispušteno) — (pro Dioecesi Segn. Oratio Deus, qui nos — pro Dioecesi Modr. in Lib. Or. ppr. v. Deus, qui conc.);

16. studenoga (odgovara splitskom kalendaru 13. studenoga, trogirskom 14. studenoga) S. Joannis Ursini E. C. dupl.⁶⁴

⁶² Farlati I, 1751, P. II De Dalmatia, Caput III § 6, Fines Dalmatiae hodiernae, 121 I, II.

⁶³ ASV Proc. Dat. 164—1792 f. 287 ss. za Šintića. — Proc. Cons. 241 f. 613 ss. za Bozanića.

⁶⁴ Directorium ad usum venerabilis cleri Segniensis et Modrussiensis pro anno communi 1830,

11. O. Vinko Karmelić, član dalmatinske dominikanske provincije, boraveći u Senju, šalje pismo svog provincijala Tome Kuljiša generalu reda Tomi Ancaraniju u Rim, preko senjskog papinskog vicekonzula Antuna Accurtija. Ovaj u svom popratnom pismu od 2. ožujka 1830. traži da mu pošalje odgovor na adresu: *Trieste, per Segna in Dalmazia*. Provincijalov kraj stanovanja (Bol, Brač) zove Dalmazia Insulare.⁶⁵

12. Kad sam dolazeći iz Sušaka boravio god. 1935. na godišnjem odmoru u Štajerskoj (Nazarje), nazočni kolege u istom domu bili su uvjereni da dolazim iz Dalmacije.

2. Faktična podložnost ostrogonskoj primacijalnoj vlasti 1640. — 1703.

Nije nam poznat nikakav dekret nekog ureda Svete Stolice kojim bi s određenim datumom pojedina ili obje ove biskupske Crkve bile dodijeljene Ostrogonskoj crkvenoj pokrajini u klasičnom smislu sufraganstva, odnosno ostrogonskom primasu-metropoliti-nadbiskupu u bilo kojem obliku podložnosti.

Buturac piše da su god. 1640. personalno ujedinjene Senjska i Modruška biskupija »nastojanjem Bečkog dvora« odvojile se od splitske metropolije i pripojile se Ostrogonskoj metropoliji,⁶⁶ ali ne navodi izvor za taj podatak.

Grad je Split već od god. 1420. bio u mletačkim rukama, već 1537. izgubila je Hrvatska država s Klisom posljednji dio svog zemljišnog posjeda ispod Zrmanje, ali nas još za god. 1605. Acta Miscellanea izvješćuju da je Senjska biskupija sufragana Splitske, dok »de ecclesia aut civitate Modrussien, nihil est quod referatur, cum regio illa ob nimiam turcarum vicinitatem sit desolata atque ecclesia translata est in civitatem Novi«. ⁶⁷ Dokumentacija Konzistorijalne kongregacije nas još za godinu 1626. informira za obje biskupije da spadaju u Splitsku crkvenu pokrajinu,⁶⁸ za godine 1633.—1640. također,⁶⁹ no već za god. 1639. fascikli oca Giuseppe Caccanello⁷⁰ za Modruš veli da spada pod Kaloču, što se mora pripisati neupućenosti pisca.

U svakom slučaju — nakon kraće nesigurnosti u godinama 1642.—1648. — daleko pretežniji dio izvâva svjedoka u konzistorijalnim i informativnim procesima Bečke nuncijature za izbor senjskih i modruških ordinarijâ iskazuje faktičnu pripadnost Senja i Modruša Ostrogonskoj crkvenoj pokrajini u razdoblju 1640. — 1703. god.⁷¹

Flumine, 18, 20, 39, 45.

⁶⁵ Arhiv Dominikanskoga reda u Rimu, XIII, 105.

⁶⁶ 96.

⁶⁷ ASV Konzistorijalna kongregacija AM 98 f. 550.

⁶⁸ ASV A. Cons. 1633—1640. f. 599'.

⁶⁹ N. i. mj., ff. 599—628'.

⁷⁰ N. i. mj., f. 622.

⁷¹ Odgovori svjedokâ na kanonskim procesima:

1642. Archivio Nunziatura di Vienna — Proc. can. No. 77: Bagnus: nescio Brozovich: nescio.

1647—1648. N. i. mj., No. 87:

Luzerky: Colocensi Palkowicz: nescire Makczay: nescio.

1666. Proc. Cons. 1666. vol. 64

Francolini: Strigonina Simontornai: Strigionien. Grochowas: Strigonina.

1680. Archivio Nunziatura di Vienna — Proc. can. No. 203 f. 3—3': Strigionien.

1680. Proc. Cons. 80 f. 630 s.: Strigionien. — prema djelu: Eubel, van Gulik..., Hierarchia catholica . . . 1931. i dalje, V, 349.

1689. Archivio Nunziatura di Vienna — Proc. can. No. 247 ff. 3—4:

Bianchi: Spalatensi Archiepiscopo subjecta esset, sed recognoscere solet Archiepiscopum Strigoniensem.

Fiorini: Erat sub Spalatensi Archiepiscopo, sed nunc sub Strigoniensi, prout est notorium.

1698. N. i. mj., No. 280 ff. [2'—5]:

Za razliku od ovih izjava, informativni kanonski procesi za izbor ostrogonskih nadbiskupa u godinama 1637., 1666., 1685. i 1695.⁷² ne spominju nijednom pripadnost Senja i Modruša Ostrogonskoj crkvenoj pokrajini, što inače čine za redovito kanonski ustaljene sufragane u Ugarskoj (pet do sedam u ovom razdoblju); dok kaločki procesi od 1685. do 1712. god. spominju samo jednom, i to 1685. god.,⁷³ pripadnost Krbave Kaločkoj crkvenoj pokrajini.

Same dakle ove dvije metropolije ne drže u nijednom kontinuiranom razdoblju Senj i Krbavu-Modruš u to doba svojim sufraganima.

Ali ostrogonski nadbiskupi smatraju Senjsku i Krbavsko-modrušku biskupiju sebi podložnima kao primasu Ugarske i u tom su svojstvu provodili sve šire uzurpiranje vlasti u vremenu od god. 1632. do 1677., što nam potvrđuju dokumenti koje donose Farlati i Theiner.⁷⁴ Vjerojatno bismo mogli utvrditi veći broj takvih zahvata izvedenih u odnosu na hrvatsko-slavonske biskupije od 17. do 19. stoljeća, i to kroz dokumente deponirane u arhivima ovih biskupija i posebno kroz dokumente sadržane u popisu ostrogonskog kardinala nadbiskupa Ivana Scitovszkog, predanog caru i kralju Franji Josipu 3. lipnja 1855. u vezi sa zahtjevom za održanje njegovih primacijalnih prava nad novoosnovanom Zagrebačkom crkvenom pokrajinom.⁷⁵

U dokumentima koje Farlati navodi uopće se ne spominje pripadnost Senja i Modruša Ostrogonskoj crkvenoj pokrajini, već samo podložnost biskupa Senja i Modruša ugarskom primasu i apostolskom legatu. Ovu razliku nije Farlati explicite uočio i kao takvu precizirao u svom tekstu u »*Illyricum Sacrum*«.

Međutim, moramo priznati da je oslanjanje senjsko-modruškog ordinarija na moćnog ostrogonskog primasa, u završnom razdoblju turskog pritiska na samu egzistenciju obiju dijeceza, sigurno pomoglo da su te dvije crkvene ustanove uspjele preživjeti posljednjih sedamdesetak godina »*plorantis Croatiae saecula duo*«, kao što je održanje Senja do Madridskog mira god. 1617. osiguravala prisutnost Uskoka.

Premda su obje naše biskupije već bile de facto kliznule u tijeku 17. stoljeća u jurisdikcionalnu sferu Ostrogona, kako smo to gore formulirali, splitski nadbiskup i kanonski metropolita Senjske i Krbavsko-modruške biskupije Stjepan Cosmi (1678.—1707.) oko 1693. u perspektivi tog historijskog trenutka daje sintezu faktičnog razvoja crkvenopokrajinske pripadnosti njihove kroz 17. stoljeće, te ustraje u afirmiranju pripadnosti obiju biskupija Splitskoj crkvenoj pokrajini u dva teksta iz toga vremena, kako ćemo to niže vidjeti.

Nakon malaksavanja osmanlijskog carstva u početku 17. stoljeća Austrija i Mletačka Republika počele su se pripremati na osvajanje hrvatskog dalma-

Kristolowecz: Puto . . . Colloczensi.

Paulus Ritter: Ad praesens est suffraganea Archiepiscopo Strigoniensi. de Marburg: In sua origine erat suffraganea Archiepiscopo Spalatensi, ad praesens autem ob sanctionem Imperatoris nulli subiacet Archiepiscopo.

1703. N. i. mj., No. 301 ff. [4', 7];

Chembloczy: Colocensis, antiquitus Spalatensi.

Bachich: Colocensi, antiquitus Spalatensi.

⁷² 1637. ASV Archivio Nunziatura di Vienna — Proc. can. No. 64. — 1666. N. i. mj., No. 132. — 1685. N. i. mj., No. 222. — 1695 ASV Konzistorijalna kongregacija — Proc. Cons. 1695. vol. 89. ff. 478—481.

⁷³ ASV Archivio Nunziatura di Vienna — Proc. can. No. 217 f. 2.

⁷⁴ Farlati IV, 139 I, 143 I, II. — Theiner II, CCXVI, str. 207.

⁷⁵ Scitovszky grofu Thumu, Ostrogon, 31. svibnja 1855;

i: Scitovszky caru Franji Josipu, Ostrogon, 3. lipnja 1855.

I nastavak korespondencije: Šišić 1939, str. 67—74.

tinskog kopna. Crkveno-upravno su Senjska i Modruška biskupija bile ostale u teritorijalnoj povezanosti sa Splitskom crkvenom pokrajinom za vrijeme kulminacije turskog gospodstva u hrvatskim stranama preko sufraganskih biskupija Ninske, Kninske, Skradinske, Šibenske i Trogirske. Apriorno sudeći, jednoj od alternativa tadanje habsburške balkanske politike odgovaralo je u izvjesnoj fazi slabljenja jedne metropolije pod mletačkom vlašću, koju je mletački jurisdikcionalizam mogao instrumentalizirati za svoju politiku na hrvatskom etničkom tlu. No drugoj alternativni odgovara u drugoj fazi — nakon oslobodenja Slavonije, Like i Krbave god. 1683.—1699. — nastavak senjsko-modruške pripadnosti Splitskoj crkvenoj pokrajini. Za ovu posljednju je alternativu, dakle za jačanje Splitske metropolije, od Leopolda I. čini se bio dobio pristanak senjski biskup Sebastijan Glavinčić između god. 1690. i 1693., o čemu nas lakonski izvještava Cosmi oko god. 1693.

Farlati piše⁷⁶ da »Aegre quidem Cosmus ferebat ecclesias illas a Spalatensi provincia divulsas fuisse; nihil tamen conari ausus est, ut eas recuperaret, suaeque Metropoli restitueret. Praestitit tamen quod poterat, atque in suis ad Sacram Congregationem litteris, quas Episcopi tertio quoque anno de statu suarum ecclesiarum scribere, ac Romam mittere solent, de duabus illis ecclesiis a Metropoli Spalatensi avulsis Patres Eminentissimos his verbis admonuit. Segniensis Episcopus, qui modo est etiam administrator Modrussensis, licet usque ad initia hujus saeculi veterem Metropolitam suum coluerit, ut in nostrae cancellariae, immo etiam ejusdem Ecclesiae Segnen. actis apparet, et quod majus est, ex Bullis electionis ejusdem Episcopi; a multo tamen tempore Archiepiscopum Strigoniensem, uti Hungariae Primatem adit, accedente politica ratione. Sed cum ista sit manifesta jurisdictionis turbatio, enitendum est apud Sedem Apostolicam, ut jus suum Ecclesiae Spalatensi postliminio reddatur; quod et Segniensis optat ob majorem facilitatem itineris maritimi; nec ab eo fore alienum piissimum Imperatorem, ubi de rei veritate et justitia certior factus fuerit, omnino censendum est.«

Za datiranje ovog Cosmijevog pisma — vjerojatno Konzistorijalnoj kongregaciji — u Rim, služi nam njegova izjava o crkvenopokrajinskoj pripadnosti Senjske i Modruške ili Krbavske biskupije, priložena fasciklu informativnog kanonskog procesa Sebastijana Glavinčića,⁷⁷ izdana u Splitu 25. srpnja 1693.

Nadbiskup je dakle Cosmi poslao iz Splita u Rim ta dva dokumenta.

Međutim, Manojlo Sladović,⁷⁸ čitajući taj tekst kod Farlatija (kurziv), shvatio je kao da je to pismo rimskoj Kongregaciji za povratak Senjske i Modruške biskupije pod jurisdikciju Splitske metropolije, u Senju napisao i u Rim uputio Sebastijan Glavinčić, jer piše: »Biskup sebastian obdržavaše veliko prijateljstvo s kuzmom arkibiskupom splëtskim toga radi ona naklonost prama splëtskoj od nëgda glavarskoj stolici, koju u svojem trolëtnom izvëšću k svetočastnom sboru izražava: segniensis episcopus, qui modo... omnino censendum est.«⁷⁹

Kukuljević slijedi Sladovićevu interpretaciju.⁸⁰

Čitajući taj Sladovićev tekst, Jakob Richter u svojoj studiji o Sebasti-

⁷⁶ Farlati IV, 138 I, 147 I.

⁷⁷ ASV Archivio Nunziatura di Vienna — Proc. can. No. 247.

⁷⁸ 113.

⁷⁹ Preuzimlje tekst iz Farlatija IV, 138 I, uz neke promjene u pravopisu i koji nebitni dodatci.

⁸⁰ Arhiv, X, 5—11.

janu Glaviniću⁸¹ navodi riječi iz Cosmijevog pisma Kongregaciji kao pismo Glavinićevo iz Senja u Rim, sa značenjem vlastite molbe za povratak Senjske biskupije k Splitskoj metropoliji.

Možemo zaključiti da je postojala veza između Cosmija i Glavinića u nakani, a možda i u radu oko povratka Senjske i Modruške biskupije u sklop Splitske crkvene pokrajine, ali opseg i pojedinosti u vezi s uzrocima pokretanja, točnom svrhom, predmetnim koracima i postignutim rezultatima moraju se još istražiti, proučiti i utvrditi na izvorima ako takvi postoje.

Možda je faktični prijelaz obiju biskupija od Ostrogona pod Kaloču jedan decenij iza ove inicijative izveden pod poticajem razgovora između Cosmija i Glavinića?

Postojalo je na koncu 17. stoljeća još pet razloga za odlazak Senjske i Krbavsko-modruške biskupije iz kvazi-sufraganskog odnosa prema Ostrogonskoj primasiji:

1. bila je to faktična podložnost (točno veli Cosmi: »adit« = pristupa) ne prema metropolitu nego prema primasu, dakle supermetropolitu, zapravo *odsutnost redovitog metropolite*; a

2. *prisutnost* — za Ugarsku iznimno u Katoličkoj crkvi toga i osobito kasnijega vremena — *mnogo jače vlasti*, koje vršenju kriteriji i mogućnosti uzurpiranja kompetencija nisu mogli odgovarati u potpunosti prilikama i problemima Senjske i Krbavsko-modruške biskupije;

3. *zemljopisno* je ta veza tekla preko glave Zagreba, jedne druge velike hrvatske biskupije — sufragana Kaloče;

4. taj i takav je kvazi-metropolitanski centar, Ostrogon, bio *vrlo udaljen* od Senja (preko 500 km), *bez redovitih poznavatelja hrvatskog jezika*, što za dvije potpuno hrvatske i glagoljaške biskupije kao što su Senjska i Krbavsko-modruška — uza sve postojanje latinskog crkvenog službenog jezika — ipak smeta u kontaktiranju i uredovanju; i

5. bio je to *mađarski*, a ne hrvatski centar.

Zato je razumljivo da su senjski biskupi i trajni upravitelji Krbavsko-modruške biskupije sebi potražili jednog redovitog metropolitu, istoga sa susjednom hrvatskom Zagrebačkom biskupijom, čim se za to otvorila mogućnost, odmah nakon oslobođenja Kaloče od Turaka god. 1699., u uspostavljenom rezidencijalnom nadbiskupu ovoga grada, u tom času sjedišta Kaločke i Bačke nadbiskupije.

Imamo dvije potvrde tog postupka traženja nove crkvenopokrajinske veze i uredne definitivne sistematizacije obiju biskupija u ovo prelomno doba god. 1683.—1699., kada Pavao Ritter Vitezović dobiva nadahnuće za svoje djelo »Croatia rediviva regnante Leopoldo Magno caesare« (Zagreb 1700.), a to su: 1. 5. srpnja 1692. Senjski kaptol drži sjednicu i zaključuje prizvati se na papinskog nuncija i *kaločkog prvostolnika*;^{81a} i 2. izjave svjedoka preslušanih u kanonskom procesu za izbor Martina Brajkovića za ordinarija senjsko-modruškog 1698. god.^{81b}

Kasnija arhivska istraživanja donijet će sigurno još veći broj nepoznatih podataka koji će bolje uzročno i vremenski osvijetliti ovo zbivanje.

⁸¹ Boštjan Glavinić de Glamoč in njegov opis Rusije, Časopis za zgodovino in narodopisje, Nova vrsta, 6. (XLI.) letnik 1970, Prvi zvezek, Maribor 1970, 22—36.

^{81a} Sladović, 180.

^{81b} V, bilješku 71 god. 1698.

Koju je ulogu odigrala bečka vlada i njezin opunomoćenik za probleme obnove Ugarske i Hrvatske iza Karlovačkog mira god. 1699., koji je upravo bio nadbiskup ostrogonjski, kardinal Leopold Karlo Kolunić, to treba još proučiti na originalnoj dokumentarnoj građi, deponiranoj u Haus-, Hof- und Staatsarchivu u Beču. Da je kardinal Kolunić kod toga morao izvršiti presudnu ulogu, možemo apriori zaključiti iz ovog pasusa pisma koje senjski biskup Martin Brajković (1699.—1704.), neposredni nasljednik Sebastijana Glavinića, piše papi Klementu XI. (Farlati ga citira⁸² bez navoda datuma, ali mora biti u razmaku od 8. prosinca 1700. do početka god. 1704.), a u kojem pismu moli papu — da postigne da bi car Leopold brže i bez zapreke sa strane činovnika izvršio obećanja dana Brajkoviću — kako je prijeko potrebno da papa uputi pismo samom caru Leopoldu, jednako kao i kardinalu Koluniću i bečkom nunciju. Iz činjenice da Brajković u pismu navodi kardinala Kolunića prije bečkog nuncija posve je jasno da je Kolunić morao nakon oslobođenja Ugarske, Slavonije i Like imati veći utjecaj od bečkog nuncija, dakle carski mandat, plein pouvoir za rješavanje crkveno-političkih pitanja Ugarske i Hrvatske, što je i inače poznato. Pitanje crkvenopokrajinske pripadnosti Senjske i Krbavsko-modruške biskupije upravo je jedno od takvih pitanja. Činjenica da u Štajerskom zemaljskom arhivu u Gracu nema dokumentacije o Kolunićevom uređivanju pitanja crkvenopokrajinskog statusa ovih dviju biskupija potvrđuje maločas izloženu tezu da je ovo pitanje Kolunić rješavao kao opunomoćenik bečke vlade, premda na području vojnički podložnom gradačkom Kriegratu, te da će se predmetna dokumentacija morati nalaziti u arhivu bečke vlade. Pitanja za koja je držao da ulaze u neizuzetu kompetenciju gradačkih nutarnjoaustrijskih organa vlasti, dostavljao je kardinal Kolunić kompetentnim organima u Graz.⁸³

3. U Kaločkoj crkvenoj pokrajini o. god. 1703. do 8. ožujka 1788.

Ne imajući uvida u izvornu dokumentaciju činjenica i postupaka relevantnih za crkvenopokrajinsku pripadnost Senjske i Krbavsko-modruške biskupije od 1700. do 1852., autor »Historijskog osvrta« za te dvije biskupije u »Općem šematizmu Katoličke crkve u Jugoslaviji«⁸⁴ piše: »Sve do g. 1640. bili su senjski i modruški biskupi sufragani splitskoga nadbiskupa, kasnije, do g. 1852. ostrogonjskoga, ...«. Međutim iz svih kanonskih informativnih procesa Bečke nunciature za izbor ordinarijâ Senjske i Krbavsko-modruške biskupije od god. 1703. do 1764. proizlazi da se obje biskupije de facto nalaze u Kaločkoj crkvenoj pokrajini,⁸⁵ a iz Ježičevog kanonskog procesa Bečke nun-

⁸² Farlati IV, 153 I—II.

⁸³ Npr. jurisdikcionalno pitanje u Lici: SLA jöHK 1704. — XII — 67.

⁸⁴ 115.

⁸⁵ Odgovori svjedokâ na kanonskim procesima:

1709. ASV Archivio Nunziatura di Vienna — Proc. can. No. 316 ff. [5', 8']; a Stemberg: Coloczensis, fuit Spalat.

Bogdanich: Coloczensis.

1712. ASV Cons. S. 1711/1712. f. 169 — prema: Eubel, van Gulik, ..., Hierarchia catholica ..., 1931. i dalje, V. 349.

Colocen.

1717. ASV Archivio Nunziatura di Vienna — Proc. can. No. 342 ff. [6'—7]. Livelich: Coloczensis.

Tollian: antiquitus Spalatensis, de praesenti Coloczensis.

1746. ASV Proc. Cons. 134 f. 171 ss. — prema Eubel, ..., VI. 372. Colocen.

1764. ASV Archivio Nunziatura di Vienna — Proc. can. No. 428 ff. [7—8]. Franyul: Coloczensis, Caballini ab Ehrenburg: Colocensij.

Svi ovi odgovori odnose se na Senjsku i Modrušku biskupiju.

cijature 11. lipnja 1788. da »Fuit hucusque Suffraganea Metropolitanae Colonicensis, recenti rescripto S. M. attributa est Metropolitanae Labacensi.«⁸⁶

Iz vremenskog razmaka od god. 1723. do 1765. imamo veći broj dokumenata izdanih od kaločkih i bačkih nadbiskupa, u kojima oni rješavaju pitanja koja spadaju u okvir njihove metropolitanske jurisdikcije nad obim našim biskupijama.⁸⁷

Kanonski pak procesi Bečke nuncijature za izbor kaločkih i bačkih nadbiskupa — osim god. 1685. Krbavsku i 1689. god. »aliqui alii titulares« — sve do god. 1788. ne spominju Senjsku i Krbavsko-modrušku biskupiju među sufraganima kaločkim.⁸⁸ Znak da sami svjedoci i dosljedno hijerarhijski upravljački sloj Kaločke i Bačke nadbiskupije nije držao u to vrijeme kanonski uređenim nego samo (civilno?) uhodanim sufraganski odnos obiju naših biskupija prema Kaloči.

Međutim polemički spis (naslovna strana je izgubljena pa ne znamo naslov rukopisa iz oko god. 1765.—1770., koji se čuva u Biskupskom arhivu u Senju,⁸⁹ a koji zastupa stanovište Senjskog katedralnog kaptola protiv stanovišta Modruškog u sporu koji traje od 1764. do 1833., pozivlje se na mišljenje — po autoru tog rukopisa Senjskoj biskupiji mjerodavnog — kaločkog metropolite, u prilog senjskoj tezi, kao na zajednički prihvaćeni autoritet: znak da je tada čitav tadanji hijerarhijski vodeći sloj i Senjske i Krbavsko-modruške biskupije (jednostavnije rečeno: oba kaptola, dekani i utjecajni svećenici) držao kaločkog i bačkog nadbiskupa uredno prihvaćenim odnosno ustaljenim metropolitom obiju biskupija. Dakle: u oko 70 godina faktičnog pripadanja izgradila se bila u obim dijecezama svijest o postojanju pravno zasnovane pripadnosti obiju biskupija Kaločkoj crkvenoj pokrajini.

Premda današnji kan. 1509.4^o Kodeksa crkvenog prava, u duhu svojih ranijih historijskih izvora od Gracijana dalje, ne dopušta nastup promjene crkvenopokrajinskog statusa putem zastare kad se radi o promjeni stalne i

⁸⁶ ASV Archivio Nunziatura di Vienna — Proc. can. No. 604 f [6]. Vucetich. — Schulez: isto, f, [10].

⁸⁷ Dokumenti koji rješavaju pitanja koja spadaju u okvir jurisdikcije kaločkih i bačkih nadbiskupa kao metropolita Senjske i Modruške biskupije u vremenskom razmaku 1723.—1765.:

1. 5. IV. 1723. Damjan Zduna iz Lovinca opravdava se kardinalu nadbiskupu-metropolitu kaločkom i tvrdi da on priznaje senjskog biskupa svojim ordinarijem; BAS F I br. 23 B.

2. 12. VI. 1723. presuda kaločkog nadbiskupa-metropolite Emerika Czaky, kojom arhiđakon lički Damjan Zduna mora priznati senjsko-modruškog biskupa svojim ordinarijem; KAS F II br. 17 K.

3. 22. X. 1733. Nadbiskup kaločki javlja Senjskom kaptolu da je ušao u posjed Kaločke nadbiskupije. Ime mu je Gabrijel; KAS F II br. 42 K.

4. 1. VII. 1739. Metropolitanski kaptol u Kaloči javlja Senjskom kaptolu da je nakon oslobođenja od Turaka obnovljen; KAS F II br. 49 K.

5. 30. III. 1754. Kaločki nadbiskup-metropolita šalje senjskom biskupu prijepis odredbe o jurisdikciji nad vojnim osobama; BAS F B br. 11 B.

6. 26. VI. 1756. Presuda kaločkog nadbiskupa-metropolite u sporu između senjskog biskupa Čolića s jedne i otočkog i brinjskog župnika s druge strane u pitanju podavanja katedratikuma; BAS F B br. 19 B.

7. 4. X. 1765. Ovo pismo kaločkog i bačkog nadbiskupa Josipa Battyana, pisano u Kaloči časnom Kaptolu modruške katedralne crkve, Brači u Kristu poštovanima, Bakar, poznamo po prijepisu od 23. XII. 1808. Ivana Krstitelja Ježića, biskupa senjskog i modruškog ili krbavskog, u kojemu navodi da kaločki nadbiskup, senjsko-modruški metropolita, potiče na uplatu spomenute pomoći; ASV Archivio Nunziatura di Vienna — Proc. can. 1808. No. 676. Memoriae episcopatus... pag. 10—11.

Podatke pod 1—6 dobio sam pismom od 24. lipnja, a signature pismom od 6. kolovoza 1974. od prijatelja Msgra Vladimira Kraljića, arhivista Biskupskog arhiva u Senju, na čemu mu se srdačno zahvaljujem.

⁸⁸ 1685. ASV Archivio Nunziatura di Vienna — Proc. can. No. 217 f. 2^a. 1689. N. i. mj., No. 246 f. 2—2^a.

⁸⁹ Sign. XI, LIV.

nedvojbene granice i drugih statutarnih odnosa unutar crkvene pokrajine, to za ovaj slučaj na štetu Ostrogonu ne bi vrijedilo jer predkaločka faktična crkvenopokrajinska pripadnost obiju biskupija Ostrogonskoj crkvenoj pokrajini (odnosno Primasiji) nije bila kanonski uređena. Kao uostalom niti ova sadanja kaločka.

God. 1769. izdaje Farlati IV. svezak svog djela »Illyricum sacrum«, u kojem iznosi mišljenje da je Senjska crkva tada još uvijek podložna Ostrogonskoj metropoliji,⁹⁰ što ne stoji. Ili to treba pripisati Farlatijevu nepoznavanju stvarne činjenice faktične podložnosti Senja i Modruša u njegovo doba Kaločkoj metropoliji, ili Farlati hoće oponirati tadanjem austrijskom jurisdikcionalizmu. Međutim, dok prema de jure još uvijek kanonski neopozvanom, dakle kanonski punovažnom splitskom metropolitu, nazočnost i ostrogonskog i kaločkog metropolita god. 1769. jednako predstavljaju zapravo još uvijek »manifestam jurisdictionis turbationem«, senjski i krbavsko-modruški ulazak u Ostrogonsku i Kaločku crkvenu pokrajinu znače samo faktične činjenice, a ne pravni akt, premda kaločki metropolit — sa znanjem Svete Stolice —

⁹⁰ 137 I.

⁹¹ Bilješka 89.

de facto vrši metropolitansku vlast nad objema biskupijama, barem od 1723 dalje.

Poznavajući dakle dobro čitavo zbivanje u Dalmaciji i Hrvatskom primorju od 1420. do 1788., ni Sveta Stolica — na koju spada odlučivanje o crkvenopokrajinskoj pripadnosti pojedine biskupije — ni Bečka apostolska nuncijatura — na koju spada da Svetu Stolicu drži o svemu tome stalno informiranom — da se ne zamjere bečkim i gradačkim vlastima i nijednom područnom primasu-metropolit-nadbiskupu, ne pokreću ni pismeno ni usmeno nijednom riječju pitanje tog jurisdikcionalnog klizanja niti pro tempore zasnovanih crkvenopokrajinskih veza Senjske i Kravsko-modruške biskupije, već samo prate i — bez komentara — kao seizmograf registriraju taj razvoj te preko svjedoka u kanonskim informativnim procesima primaju na znanje činjenično stanje znajući da je takvo stanje rezultat više sile i ustaljenih međusobnih odnosa crkvenopolitički relevantnih društvenih snaga. Interesantno bi bilo provesti dublje istraživanje korespondencije između bečkih nuncijā i Papinskog državnog tajništva ovoga vremena u vezi sa svjedocima u informativnim kanonskim procesima, a dobro bi došla i eventualna analiza sadržaja njihovih izvjava tj. konfidencijalni komentar neuralgičnih točaka ovih statusa.

Takvo rezervirano stanovište spomenutog dikastera Svete Stolice i Bečke apostolske nuncijature uostalom kreće se oko sva četiri jurisdikcionalno-teritorijalna pitanja, koja nastaju dolaskom i nazočnošću osmanlijske vlasti na području Senjske i Kravsko-modruške biskupije, a koja — manje više — potresaju sudbinom njihovom od 15. do 19. stoljeća, naime: 1. odnos Senjske i Kravsko-modruške biskupije kao beneficijā, 2. njihova crkvenopokrajinska pripadnost, 3. uključivanje podvelebitskog — nekadanjeg ninskog biskupijskog područja u Kravsko-modrušku biskupiju, i 4. pitanje biskupijske — senjske ili kravsko-modruške — pripadnosti Ličko-kravskog arhidakonata. Postoji velika sličnost u mimokanonskom rješavanju ovih crkvenih biskupijskih problema ovih naših dviju biskupija ovoga vremena.

U razdoblju 1524.—1638. prelazi podvelebitski dio Ninske biskupije *via facti*, bez pravne formalnosti, u sklop Kravsko-modruške biskupije. Nemoć ninskoga biskupa, mletačkog podanika, da utječe na sudbinu toga kraja i oslobodilački pohod Marka Mesića zaključuju i razvoj biskupijske pripadnosti toga kraja.

Spomenuti rukopis XIⁿ koji zastupa legitimnost pripadnosti Like i Krave Senjskoj biskupiji, »etsi ob instrumentorum defectum«, ovom svojom formulom izražava kanonsko-pravnu oznaku i težinu rezultante jednog istovremenog zbivanja — po svojim pravnim premisama — sasvim analognog već dvaipostoljetnom klizanju sufraganske pripadnosti Senjske i Kravsko-modruške biskupije.

Premještaj biskupa Picardija iz Pićna u Senj god. 1785. bio je planiran u smislu budućeg povezivanja ovih biskupija u sklopu predviđene nutarnjo-austrijske metropolije, zamišljene sa sjedištem u Gracu, a ostvarene sa sjedištem u Ljubljani.

Slijedeći ovaj pragmatiski i nipošto formalno-pravni razvoj crkvenopokrajinske pripadnosti dviju biskupija u 17. i 18. stoljeću, te nastojeći ovom našom provedenom metodom utvrditi evoluciju prilika Senjske i Kravsko-

-modruške biskupije na nivou metropolije, možemo analognom vjerojatnošću, uzevši u obzir i rezultat arhivskog istraživanja,⁹² pretpostaviti da navodni dekret Urbana VIII. o sjedinjenju Senjske i Modruške biskupije per aequalitatem jurium, kojega izdavanje Farlati⁹³ postavlja u god. 1640, vjerojatno nije bio nikada izdan, pa prema tome niti izgubljen, kako se to spominje u aktima Konzistorijalne kongregacije za god. 1666.⁹⁴

Šišićev navod da je Senjska biskupija od god. 1785. »pripadala kao sufragan nadbiskupiji kaločkoj«⁹⁵ nema nikakva temelja.

4. U Ljubljanskoj crkvenoj pokrajini od 8. ožujka 1788. do 19. kolovoza 1807.

U našem proučavanju razvoja crkvenopokrajinske pripadnosti Senjske i Krbavsko-modruške biskupije tek s dispozitivnim dekretom kojim se regulira ova promjena pripadnosti naših dviju biskupija susrećemo prvi uredni crkvenopravni akt i postupak koji dovodi do njegova izdavanja.

Brojni pokušaji i zahtjevi cara Josipa II. da se području Nutarnje Austrije dade nov crkvenopokrajinski izgled, nepodvrgnut metropolitanskoj jurisdikciji Salzburga, dobili su konačno kanonsku sankciju u buli »In universa gregis Dominici cura« od 8. ožujka god. 1788., kojom Pio VI. ukida Goričku nadbiskupiju, podiže na stupanj metropolitanske Ljubljansku crkvu te ovoj doznačuje kao sufraganske biskupije Senj i Modruš i biskupiju u osnivanju u Gradiški.⁹⁶

I ovim je svojim potezom Josip II. dokazao da drži sve svoje nasljedne zemlje jedinstvenom državom te da u probitku postizavanja njezina većeg jedinstva uspijeva izvršiti toliki pritisak na Svetu Stolicu da je ova prinukana dati kanonsku sankciju za okupljanje u istu crkvenu pokrajinu biskupijâ koje se nalaze u raznim državama habsburške kuće: dok su se naime Senjska i Modruška biskupija nalazile u Hrvatskoj, ostale biskupije novostvorene crkvene pokrajine sačinjavale su dio austrijskih nasljednih zemalja.

U sklopu ove Ljubljanske — po svom sjedištu cisalajtanske — crkvene pokrajine Senjska i Modruška biskupija ostaju 19 godina. Ova jozefinska crkvenoupravna tvorevina jedna je kronološka i metodička karika u lancu nastojanja Bečkoga dvora i austrijskog vladajućeg sloja (od Vojne krajine 16—19. stoljeća, preko Kraljevine Ilirije — iza Napoleona — i Samostalne stranke — od ukidanja apsolutizma do Austro-ugarske nagodbe — da samo najvažnije spomenemo) za definitivno povezivanje Hrvatske s Austrijom i pretvaranje Hrvatske u austrijski Land.

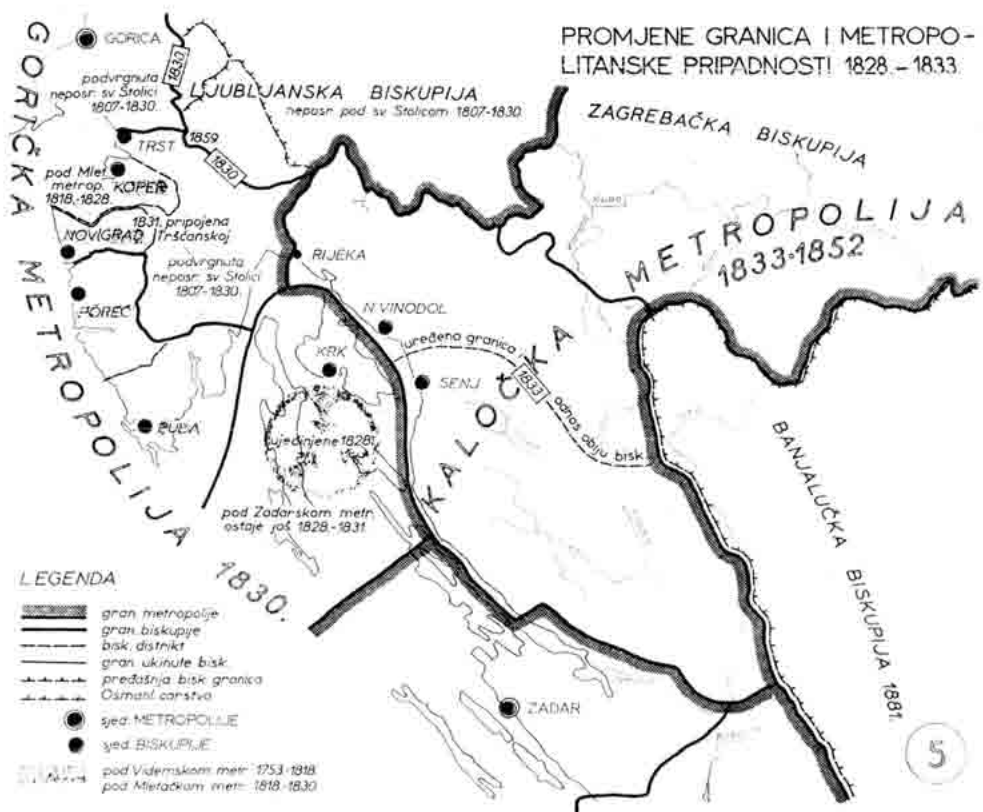
⁹² Posebno nastojanje godine 1666. u arhivu Konzistorijalne kongregacije, da se pronađe navodni dekret Urbana VIII. za Senjsku i Krbavsko-modrušku biskupiju.

⁹³ IV. 140 I.

⁹⁴ Pelozo 1970., 17.

⁹⁵ Šišić 1939., 3.

⁹⁶ Pelozo 1969.—1970, III/1970, br. 2, 56.

5. *Neposredno podvrgnute Svetoj Stolici od 19. kolovoza 1807. do 29. siječnja 1833.*

Nakon novog dugačkog niza pregovora Pio VII. bulom »Quaedam tenebrosa caligo« od 19. kolovoza god. 1807. dekretira ukidanje Ljubljanske metropolije, pretvara Ljubljanu u biskupsku crkvu te je zajedno s već dosadanjim njezinim sufraganima — Senjom i Modrušem i Goricom-Gradiškom — podvrgava izravno Svetoj Stolici »usque dum alio seu aliis Metropolitanis per Nos seu Romanos Pontifices successores Nostros in posterum fuerint assignatae«.⁹⁷

Međutim, usprkos ovoj posve jasnoj odredbi, crkvenopolitički relevantne društvene snage i ovom su prilikom, kao uostalom i u godinama 1640.—1788. bile jače.

Iza 19. kolovoza god. 1807. biskupije Ljubljanska, Senjska i Modruška, Gorička i Tršćanska — premda je bula bila zaboravila spomenuti ovu posljednju⁹⁸ — kanonski su izravno podvrgnute Svetoj Stolici, dok prema poimanju bečke vlade Ljubljana, Gorica i Trst postaju sufraganima Beča, a prema sko-

⁹⁷ N. i. mj.

⁹⁸ N. i. mj.

ro istodobnoj izjavi Kraljevske ugarske dvorske kancelarije od 9. listopada god. 1807. biskupije Modruš i Senj postaju ponovno povjerene metropolitanskoj jurisdikciji kaločkog nadbiskupa.⁹⁹ Nesigurnost biskupa Ježića u ovom pitanju vidi se iz njegovog prijepisa od 23. XII. 1808.^{99a}

Za Goricu i Trst Sveta Stolica i austrijska vlada u buli »Locum beati Petri« od 30. lipnja 1828. našle su se zajedno, proglašivši ih još sveudilj izravno podvrgnutima Svetoj Stolici. Ljubljana, Senj i Modruš u ovom se dokumentu ne spominju jer se bula na njih ne odnosi.¹⁰⁰

Za Senj i Modruš problem je malo zamršeniji.

U literaturi nije se uopće nitko osvrnuo na ovu razliku. Sladović uopće ne dodiruje ovo pitanje, a ostali autori smatraju da su Senj i Modruš mirno nastavili *via facti* sa svojom predašnjom crkvenopokrajinskom pripadnošću Kaloči. Sella smatra¹⁰¹ da ove dvije biskupije »probabilmente prima del 1828 furono date per suffraganee a Zagabria«, i ne pomišljajući da je Zagreb tek god. 1852. postao sjedištem metropolite.

Štavove pojedinih zainteresiranih strana u polemici između Senjskog i Modruškog kaptola u godinama 1764.—1833., a posebno u godinama 1808.—1833. — ukoliko dodiruju pitanje crkvenopokrajinske pripadnosti — već sam iznio na drugom mjestu,¹⁰² pa ih ovdje neću ponavljati. Jedino ću navesti zanimljivo mišljenje senjskog biskupa i trajnog upravitelja Modruške biskupije Ivana Ježića No. 1712 od 21. studenoga 1821., izneseno u povodu pokušaja odvajanja Modruške biskupije od Senjske i prenošenja njezinog sjedišta iz Novog Vinodolskog u Rijeku, po kojem mišljenju u toj »relatio ad interrogatorium Walland«: »Ad 3um Diaecesis Modrussiensis suberat antehac Collocensi Archi-Episcopo, in praesentia vero ex parte Provinciali nulli; quod ab Hungaria pars ista Provincialis A. 1813. avulsa esset, Illyrico Regno ingremiata.

Diaecesis autem Segniensis, totus nempe Militaris Status, eidem Collocensi jam a ducentis prope Annis subest Archi-Episcopo.«^{102a} Uopće dakle ne vodi računa o podložnosti obiju biskupija Ljubljani 1788.—1807.

U svom izvještaju Konzistorijalnoj kongregaciji o svojoj izvršenoj anketi u okviru kanonskog procesa za novu cirkumskripciju i novo crkvenopokrajinsko uređenje crkvenih jedinica u Austrijskom primorju, redigiranom 16. ožujka 1822., na pitanje: »Cujus Archiepiscopi Metropolitanico juri duae illae ecclesiae subjectae sint?« — Balant odgovara: »E. Segniensis jam inde a ducentis prope annis juri Metropolitanico Archiepiscopi Collocensis in Hungaria subest, cui Modrussiensis quoque tam quoad partem militarem quam quoad partem civilem usque ad a. 1813 subjecta erat, quo pars civilis seu provincialis hujus Dioeceseos ab Hungaria avulsa et regno illyrico aggregata fuit, atque ideo ab hoc tempore nulli Metropolitanicae pars civilis Ecclesiae Modrussiensis subest.«^{102b}

⁹⁹ Spominje se u pismu Stadiona, austrijskog ministra vanjskih poslova, upravljenom caru Franji I., Beč 5. ožujka 1808. F. Maass, *Der Josephinismus, Quellen zu seiner Geschichte in Oesterreich 1760—1850*, T. IV, *Der Spätjosephinismus 1790—1820*, Wien—München 1957., str. 447—448.

^{99a} V. bilješku 87 t. 7.

¹⁰⁰ Peloza 1969—1970, III/1970, br. 2, 57.

¹⁰¹ Sella—Vale, XLII, bilješka 57.

¹⁰² Peloza 1970.

^{102a} A. Cons. 1828 P. II f. 575'.

^{102b} N. i mj. I. 695.

Gorički biskup, objedinjujući u svom izvještaju austrijskoj vladi i Svetoj Stolici za kanonski proces u postupku godina 1818.—1828. od zainteresiranih strana dobivene podatke, u ovoj stvari sadržajno ponavlja Ježićevo mišljenje.

Ipak, usprkos jasnoj odredbi bule »Quaedam tenebrosa caligo« od 19. kolovoza god. 1807. zapisnik informativnog kanonskog procesa za izbor kaločkog nadbiskupa Petra Klobusiczkog, redigiran u Bečkoj apostolskoj nuncijaturi dne 19. travnja 1822.,¹⁰¹ bilježi među sufraganima kaločkog metropolite i senjskog biskupa.

Tu je — nepažnjom Nuncijature — odluci Svete Stolice od godine 1807. virtuelno pretpostavljen jurisdikcionalistički stav bečke vlade.

Iz ovih činjenica možemo izvesti kriterije kojima su ovi crkveni forumi pristupali rješavanju ovih bitnih jurisdikcionalnih pitanja: bečki je apostolski nuncij u ovo doba zauzet analizom i mogućnošću kanonskog reguliranja mješovitih pitanja, koja su tog časa bila regulirana jozefinskim normalama, pa mu je mogla izbjeći takva mala omaška dok je imao zadatak vođenja informativnih kanonskih procesa za sukcesivno popunjavanje 74 biskupska sjedišta u Monarhiji. No činjenica da senjski biskup Ježić i gorički biskup Balant pismeno iznose u elaboratima za državnu — a neizravnu — kasnije i za vrhovnu crkvenu vlast stanovište da vojnokrajiški dio područja Ježićeve jurisdikcije spada pod kaločkog metropolitu, dok građanski dio Modruške biskupije ne spada ni pod jednog metropolitu, pokazuje da ta dvojica prelata tog momenta ili nisu uopće imali pred očima odredbe bule »Quaedam tenebrosa caligo« od 19. kolovoza 1807., ili su u svojim prijedlozima u pitanju nove crkvenopokrajinske organizacije gornjeg Jadrana, tj. Austrijskog primorja i naših dviju biskupija uzetih kao cjelina, bili determinirani jozefinskim mentalitetom i konkretnim vladinim direktivama.

Dosada nisam mogao pronaći nijedan dokument koji bi potvrđivao kakav metropolitanski zahvat kaločkog nadbiskupa u okviru Senjske i Modruške biskupije u vremenskom razmaku od 19. kolovoza 1807. do 29. siječnja 1833. tj. do posljednjeg datuma otkada Sveta Stolica izričito počinje priznavati kanonski valjanim metropolitansko pravo Kaloče nad Senjom i Modrušom.

6. U Kaločkoj crkvenoj pokrajini od 29. siječnja 1833. do 11. prosinca 1852.

Nakon vraćanja područja Senjske i Modruške biskupije pod civilnu jurisdikciju Hrvatskog sabora 5. srpnja 1822., napuštanjem projekta stvaranja »Kraljevine Ilirije«, koja bi po zamisli bečke vlade bila trebala ujediniti gornjojadranske zemlje pređašnje Napoleonove Ilirije kao posebnu krunovinu, rješavano je i pitanje uređenja carevinskih crkvenih jedinica odvojeno od banovinskih. I doista, bula »Locum beati Patri« od 30. lipnja god. 1828., koja izlazi kao rezultat pregovora između Svete Stolice i austrijske vlade u godinama 1818.—1828., uopće ne spominje biskupije Senjsku i Modrušku. Produženo je stanje stvoreno godine 1807., po kome su obje biskupije ostale izravno podložne Svetoj Stolici.

Nikakvim posebnim dokumentom, pa čak niti nekom izričito formuliranom odredbom, uređeno je god. 1833. i pitanje povratka Senja i Modruša pod njihova bivšeg de facto ustaljenog metropolitu kaločkog do god. 1788.

¹⁰¹ ASV Konzistorijalna kongregacija, Proc. Cons. 218 f. 119.

¹⁰⁴ Kao bilješka 99.

Sveta Stolica taktički je izvela taj korak u odnosu na stanovište Kraljevske ugarske dvorske kancelarije izjavljenog 9. listopada god. 1807.,¹⁰⁵ spomenuvši nadbiskupa kaločkog Petra Klobusiczkog u svojstvu metropolite u buli »Apostolici nostri ministerii« od 13. rujna 1833, koja je obnavljala Modrušku biskupiju u njenim prvotnim pravima te uređivala pravne i teritorijalne odnose između dviju personalno sjedinjenih biskupija Senjske i Modruške određujući time implicite Kaloču metropolitanskim sjedištem za obje biskupije. Ovim biva oduzeta svaka podloga za pripisivanje svake pojedine od dviju različitih biskupija, pa čak i samog građanskog odnosno vojničkog krajiškog dijela iste Modruške biskupije, različitim metropolitima ili statusu neposredno podložne Crkve.¹⁰⁵

Spomenuvši kaločkog metropolitu senjsko-modruškog među imenima onih koji su de jure trebali biti konzultirani u postupku za globalno reguliranje svih dotada neuređenih pitanja koje je trebalo ući u taj kanonski statut Senjske i Modruške biskupije, bula »Apostolici nostri ministerii« riješila je kratkim putem i pitanje crkveno-pokrajinske pripadnosti obiju biskupija.

Budući pak da je ova bula izdana kao kanonska sankcija odluke cara Franje I. u njegovim Litterae repraesentatoriae No. 488/28 833 dd. 29. I. 1833, po prethodnom dogovoru o predmetu između Svete Stolice i austrijske vlade, to možemo i datum početka ove kaločke crkvenopokrajinske pripadnosti Senjske i Modruške biskupije utvrditi s nadnevkom 29. siječnja god. 1833.¹⁰⁶

Nešto kasnije, dne 23. lipnja god. 1834., redigirani u Bečkoj apostolskoj nuncijaturi informativni kanonski proces za izbor Mirka Ožegovića ordinarijem obiju biskupija konstatira za ove da se nalaze u Kaločkoj crkvenoj pokrajini.¹⁰⁷

Tako su Senj i Modruš prosljedili nakon god. 1833. u svojoj — već gore pod točkom V. 3. precizno definiranoj, ali sada i od Svete Stolice explicite priznatoj — pripadnosti Kaločkoj crkvenoj pokrajini još 19 godina.

7. U Hrvatsko-slavonskoj crkvenoj pokrajini od 11. prosinca god. 1852. do 27. srpnja god. 1969.

Od trenutka osnivanja Zagrebačke biskupije glavnina je hrvatskog narodnog područja okupljena u sklopu Splitske i Ostrogonске, odnosno Kaločke crkvene pokrajine, a odvajanjem Zadarske i Dubrovačke crkvene pokrajine još i u sklopu ovih dviju, zatim Akvilejske, Barske u Crnoj Gori i Barske u Južnoj Italiji.¹⁰⁸

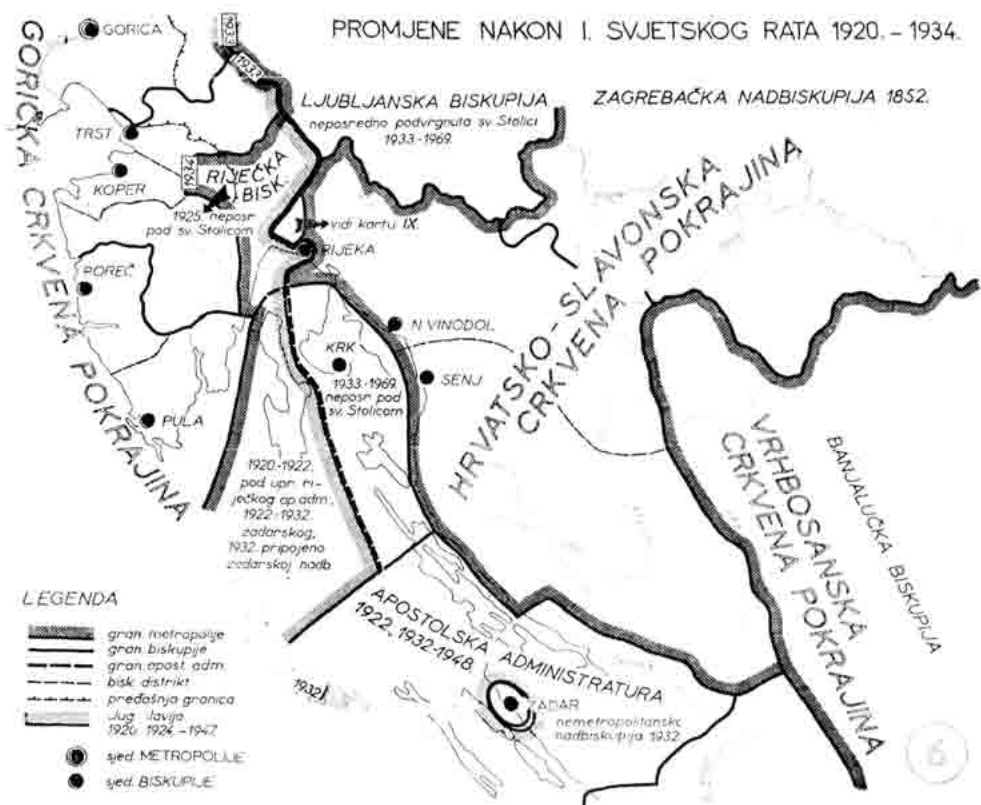
Višekratna nastojanja oko podizanja Zagrebačke biskupije na nadbiskupiju i stvaranja Zagrebačke crkvene pokrajine dobila su razmahom Hrvatskog narodnog preporoda vrlo ozbiljne oblike, a razvojem općih prilika u tadanjoj Hrvatskoj i podunavskoj Monarhiji i za pozitivno rješenje relativno ugodni okvir. Upornim radom hrvatskih crkvenih i političkih faktora u Zagrebu, Beču i Rimu od godine 1845. dalje uspjelo se postići podizanje Zagrebačke biskupije na nadbiskupiju i stvaranje Hrvatsko-slavonske crkvene pokrajine.

¹⁰⁵ Barbèri, *Bullarii Romani continuatio*, Roma 1857, vol. XIX, 205—207.

¹⁰⁶ Pelosa 1970., 21.

¹⁰⁷ ASV Konzistorijalna kongregacija, Proc. Cons. 235 f. 303 ss.

¹⁰⁸ V. gore točku IV.

Bulom Pija IX. »Ubi primum placuit« od 11. prosinca god. 1852. Zagrebačka crkva podiže se na metropolitansko sjedište sa sufraganima Senj i Modruš, Bosna i Srijem (danas Đakovo), Križevci i Beograd (titularna).¹⁰⁹

Važnost ovog okupljanja crkvenih jedinica Hrvatske i Slavonije u jednu crkvenu pokrajinu i osamostaljenje Hrvatsko-slavonske crkve označio je Ferdo Šišić ovim riječima: »Za uzdignuće zagrebačke biskupije na nadbiskupiju ide neosporno glavna zasluga bana Jelačića, koji ga je potaknuo kod bečke vlade, onda grofa Thuna, ministra Vjerā i Prosvjete, koji ga je iskreno prihvatio i nepokolebljivo zagovarao, i bečkoga Nuncija, nadbiskupa Viale-Prelà, koji je najviše doprinio njenom konačnom rješenju, uništivši dugotrajnu moć mađarskih intriga u Rimu kod Kurije. Sva su ova tri odlična muža radila u punoj svijesti, da Hrvatska emancipacijom svoje crkve od stoljetne ugarske hijerarhije stiče snažno oružje za obranu svoje egzistencije, ne samo na crkvenom polju, nego i na nacionalnom uopće. Bez ovoga krupnog događaja naime, ne da se ni zamisliti sve ono, što se zgodilo od 1860. dalje u hrvatskom narodu, i na kulturnom i na političkom polju. Jer katoličko je hrvatsko svećenstvo, pa i ono van granica uže Hrvatske i Slavonije, naročito u Dalmaciji, pa onda i u Bosni i u Hercegovini, bilo decenijama u prvim re-

¹⁰⁹ Enciclopedia Cattolica, XII, stupac 1764.

dovima boraca za narodne ideale protiv pretenzija i Pešte i Beča, a u razvitku hrvatske literature ne samo njen najbolji konzument, nego i njen odličan suradnik, napose na naučnom polju. Zar bi moglo sve to tako glatko da ide, da se hrvatska crkva nije emancipovala od ugarske (madžarske)? Može li se samo i zamisliti grandiozan lik biskupa Strossmayera kao sufragana kaločke nadbiskupije? Kakve li bi žučne borbe i kakvi bi teški sukobi iskrštavali između Hrvata i Madžara, čak i na crkvenom polju, bez bule pape Pija IX od 11. decembra 1852? Kakav bi bio kler, odgajan od svećenika Madžara, koji bi brzo poslije apsolutizma nagrnuli u Hrvatsku, baš u cilju da šire i propovijedaju što tješnju zajednicu između Hrvata i Madžara? Da to nije pretjerano domišljavanje, pokazat će nam ovaj epilog.¹¹⁰

Epilog se odnosi na pokušaje ostrogonskog primasa da hrvatske biskupije, koje su ušle u Zagrebačku crkvenu pokrajinu god. 1852., i nadalje zadrži pod jurisdikcijom Ostrogonske primasije i u sklopu ugarske hijerarhije.

Kad bi bio Ferdo Šišić imao točne podatke o dotadanjem iteru koji je prije god. 1852. prošla crkvenopokrajinska pripadnost Senjske i Krbavsko-modruške biskupije (kao što ih nije imao) te kad bi bio dosljedno donio adekvatnu ocjenu uzroka i posljedica toga osciliranja za same dijeceze, za hrvatski narod i hrvatsku kulturu, sigurno bi u svom sudu o znamenitosti osnivanja Zagrebačke nadbiskupije i crkvene pokrajine bio morao spomenuti okolnosti da su Senj i Modruš — iza Splitske — tek u Zagrebačkoj crkvenoj pokrajini god. 1852. našle urednu kanonsku i hrvatsku sistematizaciju na razini crkvene pokrajine — unutar zajednice hrvatsko-slavonskih dijeceza — prvu u svojoj uzburkanoj povijesti.

Ako pomislimo na vrlo skućene pravne i financijske mogućnosti razvoja Hrvatske, posebno glagoljske kulture u granicama Senjske i Krbavsko-modruške biskupije i nakon god. 1852. onda nam postaju nezamislivi ostvareni oblici hrvatskog kulturnog djelovanja i narodnog otpora na ovom području na koje misli Ferdo Šišić, bez bule od god. 1852. i njome stvorene hrvatske crkvene autonomije.

Po buli »Ubi primum placuit« Hrvatsko-slavonska crkvena pokrajina izravno je podložna Svetoj Stolici.

Ali i nakon bule nastojao je ostrogonski nadbiskup-primas Ugarske Ivan Scitovszky zadržati svoja primacijalna, supermetropolitanska prava i nad biskupijama Hrvatsko-slavonske crkvene pokrajine i Hrvatsko-slavonsku crkvu u sklopu Ugarske crkve, što je na zahtjev zagrebačkog nadbiskupa-metropolite Jurja Haulika konačno morao napustiti glasom carskog rješenja Franje Josipa br. 1232/praes. od 25. listopada god. 1855.¹¹¹

Senjska i Modruška (nekoć Krbavska) biskupija pripadaju Hrvatsko-slavonskoj crkvenoj pokrajini do osnivanja Riječke metropolije, tj. 117 godina.

8. U Riječkoj crkvenoj pokrajini

Bulom Pavla VI. »Coetu instante« od 27. srpnja 1969. združuje papa s Riječkom Modrušku biskupiju, koja prestaje postojati kao posebna biskupija, a Senjsku združuje s Riječkom jednakopravnim sjedinjenjem. Ona će se

¹¹⁰ Šišić 1939, 19.

¹¹¹ N. i. mj., 61—74.

odsad zvati Riječko-senjska. Ujedno je podiže na dostojanstvo metropolitanske nadbiskupske crkve s pravima i povlasticama što pripadaju ovakvim sje dištima i njihovim predstojnicima. Novom metropolitanskom sjedištu određuje za područne biskupije (sufraganske) Krčku, Porečku i Pulsku, a tamošnje mjesne Ordinarije za sufragane metropolit nadbiskupu riječko-senjskomu.¹¹²

U zapadnoj Hrvatskoj ostaje nakon 27. srpnja god. 1969. još Pazinska apostolska administratura¹¹³ izvan Riječke crkvene pokrajine.

Dne 15. lipnja god. 1974., u govoru izrečenom u Katedrali sv. Vida u Rijeci, u povodu svog napuštanja uprave Riječke nadbiskupije i službe metropolitane Riječke crkvene pokrajine, prvi metropolita Riječke metropolije dr. Viktor Burić pjesnički je iskopčavanje Senjske i Modruške biskupije god. 1969./1970. iz sufraganskog odnosa prema Zagrebačkoj metropoliji i budući odnos Rijeke prema zagrebačkoj Crkvi ovako izrazio: »Mi nismo više službeno sufragani zagrebačke nadbiskupije, ali smo uvijek bili i ostat ćemo njezini podanici, jer je ona primasija Hrvatske!«¹¹⁴

VI. PODRUČJA KASNIJE PRIKLJUČENA JEZGRI KRBAVSKO-MODRUŠKE BISKUPIJE

Između Senjske i Krbavsko-modruške biskupije promijenjene su granice god. 1833. priključenom Senjskoj biskupiji Ličko-krbavskog arhiđakonata, dotada dijela Krbavsko-modruške biskupije.¹¹⁵

No time se nije mijenjala njihova crkvenopokrajinska pripadnost, jer je taj arhiđakonat ostao tom promjenom u istoj crkvenoj pokrajini, tj. tada u Kaločkoj.

Drukčije je bilo s dijelovima priključenima u tijeku stoljeća prvotnoj jezgri Krbavsko-modruške biskupije od drugih okolnih biskupija. Radi se —kronološkim redom priključivanja — o šest područja, i to:

1. čabarski dekanat (u opsegu do god. 1970.), ranije dio Akvilejske nadbiskupije i njezine crkvene pokrajine, dolazi u sklop Krbavsko-modruške biskupije u tijeku 17. stoljeća.¹¹⁶

2. podvelebitsko područje, okupljeno do god. 1524. u Baguškom vikarijatu Ninske biskupije, došlo je definitivno pod Krbavsko-modrušku biskupiju akcijom popa Marka Mesića, mirom u Srijemskim Karlovcima god. 1699.¹¹⁷

Ninska je biskupija do svog ukidanja 1828. god. ostala u sklopu Splitske crkvene pokrajine.

3. kraj između Petrove gore i Slunja, ranije područje Zagrebačke biskupije, i njezinih metropolita kao crkvene pokrajine, priključen je Krbavsko-modruškoj biskupiji na početku 18. stoljeća.¹¹⁸

4. grad Rijeka, dotada dio Pulske biskupije i time pod Videmskom metropolijom nakon god. 1753. priključen je Modruškoj biskupiji god. 1787.¹¹⁹

¹¹² Otpremjeno dana 24. siječnja, VII godine Pontifikata. U Apost. kanc. arhiva svezak CXXXIV br. 15. Službeni vjesnik nadbiskupije riječko-senjske, Godina II, Br. I, Rijeka 10. III 1970, 3—5. — Pelozo 1970., 7.

¹¹³ Pelozo 1973., 44—47.

¹¹⁴ »Glas koncila«, XIII/1974, br. 14 (284), 7. srpnja 1974, 14.

¹¹⁵ Pelozo 1970., 20—21.

¹¹⁶ Pelozo 1970., karte 3 i 4.

¹¹⁷ Srkulj, karta br. 14.

¹¹⁸ Buturac, 227.

¹¹⁹ Pelozo 1969.—1970., III/1970, br. 3, 52.

5. Kastavska apostolska administratura, dotada dio Tršćanske biskupije (koja je sufragana Goričke metropolije), priključena je Riječkoj biskupiji 24. veljače god. 1964.¹²⁰

6. Spajanjem hrvatskog dijela Riječke biskupije s dosadanjim distriktom Modruške biskupije dolazi do novog dijecezanskog zaokruženja Riječke biskupije, kako ga predviđa bula »Coetu instante« od 27. srpnja god. 1969. u sklopu ostalih odredaba tog dokumenta. Hrvatski dio Riječke biskupije bio je u prošlosti podložan metropolitama u Akvileji, Vidmu, Ljubljani i Gorici, a od osnivanja Riječke biskupije god. 1925. izravno Svetoj Stolici.¹²¹

I ovdje treba napomenuti da je do promjena navedenih pod 1—3. došlo *via facti*, bez kanonske sankcije.

VII. KOJE SU SILE HRVATSKE POVIJESTI DJELOVALE NA RAZVOJ CRKVENO-POKRAJINSKE PRIPADNOSTI SENJSKE I KRBAVSKO-MODRUSKE BISKUPIJE?

Za biskupije čitavog područja sredovječne Dalmacije, današnje Julijske krajine, Mletačke zemlje (Veneto) i Južnog Tirola (Trento-Alto Adige), za koje su Pietro Sella i Giuseppe Vale izdali popise papinske desetine u 13. i 14. stoljeću — koji odgovaraju današnjim biskupijskim šematizmima — i regeste crkvenih dokumenata o hijerarhijskim i teritorijalnim promjenama stanja biskupija tih krajeva od prvih početaka, tj. god. 811. do godine objavljivanja tog djela 1941, veli Sella u predgovoru: »Crediamo di poter affermare con sicurezza, che in nessuna regione del mondo, dopo il sec. XIV, si ebbero, per motivi politici e religiosi, tante variazioni territoriali nelle giurisdizioni delle diocesi, quante in queste delle quali dobbiamo tracciare la carta«.¹²²

Ne možemo se upuštati u podrobniju analizu pitanja koje su sile hrvatske povijesti djelovale na razvoj crkvenopokrajinske pripadnosti Senjske i Krbavsko-modruške biskupije jer je to opširno i nedovoljno proučeno pitanje koje bi samo po sebi tražilo veći prostor i predradnje. Ograničit ćemo se ovdje — radi cjeline ovoga prikaza — da navedemo samo glavne točke prezentiranja i osnovne linije razrješavanja ove problematike.

Ljudmil Hauptmann u svojoj poznatoj predmetnoj studiji¹²³ veli za početak 9. stoljeća i za vrijeme hrvatske narodne dinastije da za glavne crte povijesti hrvatske »Odlučan bijaše onaj trostruki teret, koji je početkom devedesetoga stoljeća hrvatski narod tištao. Sjedio je on tada među objema svjetskim vlastima Zapada i Istoka, patuljak među divovima i priroda njegove zemlje rascijepila ga je na dvije rastavljene jedinice, na panonsku Hrvatsku i na dalmatinsku; pa ni tako nije on dokraja zapremao drugu jedinicu, kraske krajeve, jer primorski gradovi bijahu romanski, a osim toga se oni naslanjahu na moć bizantskoga carstva. Hrvatski narod nađe se dakle pred najtežim zadacima; imao je evo da svlada ne samo geografski dualizam između Panonije i Dalmacije, nego i politički između Hrvata i Romana, a osim toga da izvojsiti svoju nezavisnost protiv presilnih susjeda«.¹²⁴

¹²⁰ Konzistorijalna kongregacija, br. 950/23 od 24. veljače 1964. Biskupski ordinarijat senjski i modruški u Senju, Službeni vjesnik, 1965, br. 1, str. 1.

¹²¹ Pelozo 1969.—1970., III/1970, br. 2, 55—59.

¹²² Sella—Vale, VIII.

¹²³ Koje su sile hrvatske povijesti odlučivale u vrijeme narodne dinastije. (Prijevod njemačke rasprave od 1924. godine.), Zbornik kralja Tomislava, JAZU, Zagreb 1925, 165—187.

¹²⁴ N. i. mj., 165—166.

Međutim, već prije zalaza zvijezde franačkog carstva na Jadranu, oko god. 830., započinje pritisak Venecije na Primorsku Hrvatsku, a god. 896. Madžara na Panonsku, da u kasnom srednjem vijeku ove dvije Hrvatskoj susjedne političke sile preuzmu glavnu riječ na zapadnom i sjevernom boku hrvatske države.

Njihov pritisak dovodi do početka parcelacije prve hrvatske metropolije — Splitske: na području zauzetom od Madžara do osnivanja Zagrebačke nadbiskupije pod Ostrogonom, na području zauzetom od Mletačke republike do osnivanja Zadarske crkvene pokrajine.

Na tlu Crvene Hrvatske parcelacija se nastavlja: nastojanje oko osiguranja političke samostalnosti Duklje i Dubrovnika pogoduje postanku i razvoju Barske i Dubrovačke crkvene pokrajine.

Iza god. 1204. Bizant više ne predstavlja opasnost za političku slobodu hrvatskog naroda.

Od 12. do 15. stoljeća razvoj bosanske države smanjuje hrvatsko državno područje, a nedefinirani konfesionalni odnosi u bosanskoj državi reduciraju opseg mirnog djelovanja Katoličke crkve među Hrvatima.

Ne ulazeći u detaljniju analizu ugarske sredovječne politike na Balkanu, možemo reći da je napetost između Hrvatske i Madžarske donekle prebrođena nakon god. 1102. ugovorom o personalnoj uniji objiju država, sklopljenom između hrvatskog plemstva i ugarskog kralja, koji odnos održava nekakvu ravnotežu u Srednjem Podunavlju do nastupa turske sile u polovici 15. stoljeća. Nakon toga moglo je slom kršćanskih država na tom prostoru spriječiti samo stvaranje podunavske habsburške monarhije god. 1527., koja je okupila Austriju, Ugarsku i Hrvatsku, te koja — uz nutarnje škripanje — traje do god. 1918.

Parabola turskog gospodstva na hrvatsko-ugarskom tlu postizava svoj vrhunac u početku 17. stoljeća, a mirom u Srijemskim Karlovcima god. 1699. Austrija dobiva premoć u Srednjem Podunavlju te do konca svog postojanja nastoji tu prevlast protegnuti na čitav Balkanski poluotok.

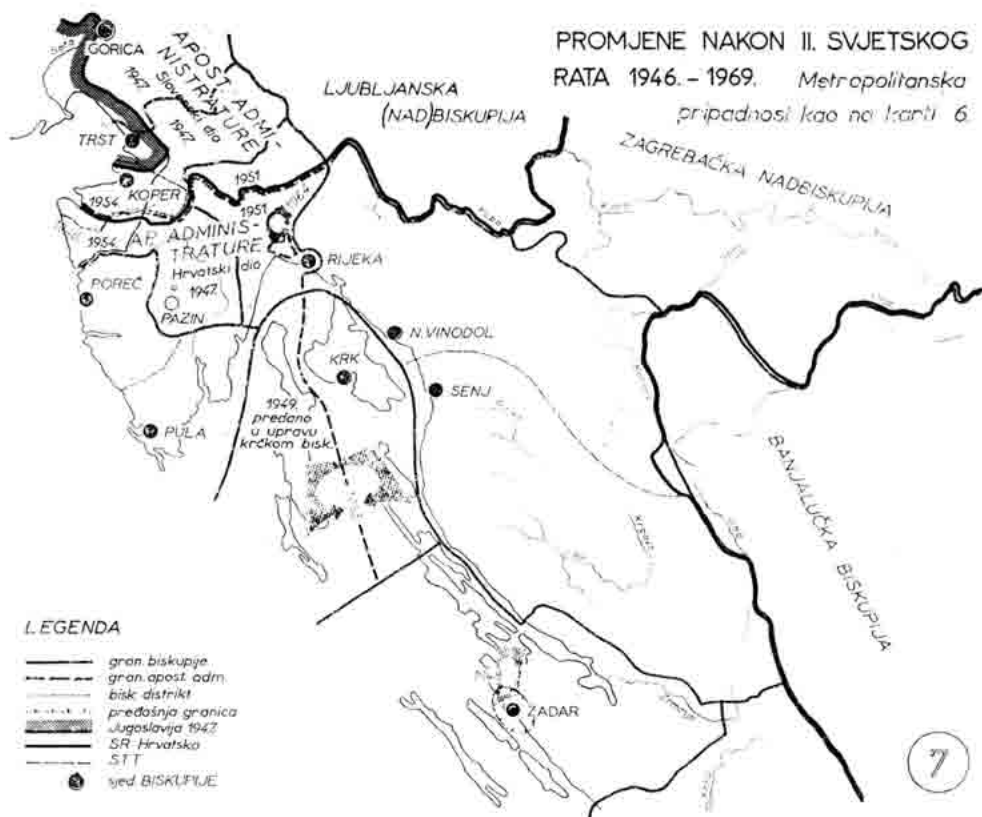
U vrijeme turskih ratova i nutarnjih seoba na području stare hrvatske države dobiva ovo područje znatno izmijenjenu etničku i konfesionalnu sliku. Nastavlja se proces skućavanja područja rada Katoličke crkve na površini sredovječne hrvatske države i usporedno s tim dolazi do novog skućenijeg razgraničavanja katoličkih biskupija i crkvenih pokrajina, osobito onih primorskog pojasa.

U doba najintenzivnijih hijerarhijskih i teritorijalnih promjena i predmetnih prijedloga, koje ide od god. 1749. do danas, uzroci tih zahvata jesu inicijative jozefinske vlade—napoleonski ratovi i njima prouzročene nove granice, tendencije narodnog preporoda, teritorijalne posljedice I. i II. svjetskog rata.¹²⁵

Osim u svoje narodnosno i zemljopisno dobro zaokružene crkvene pokrajine — Splitsku, Zagrebačku i vlastitu, tj. Riječku, od 1640. do 1852. spomenuti historijski faktori doveli su obje naše biskupije Senjsku i Krbavsko-modrušku u manje-više apsurdni položaj da su u tijeku 186 godina kao južni rub bile priključene udaljenim crkvenopokrajinskim središtima, koja su dopirala do vrha Beskida u Sjevernim Karpatima (Ostrogon), do Istočnih Karpata (Kaloča) i do vrha Karavanki (Ljubljana).

¹²⁵ Pelozo 1969.—1970., 111/1970, br. 2, 54—55.

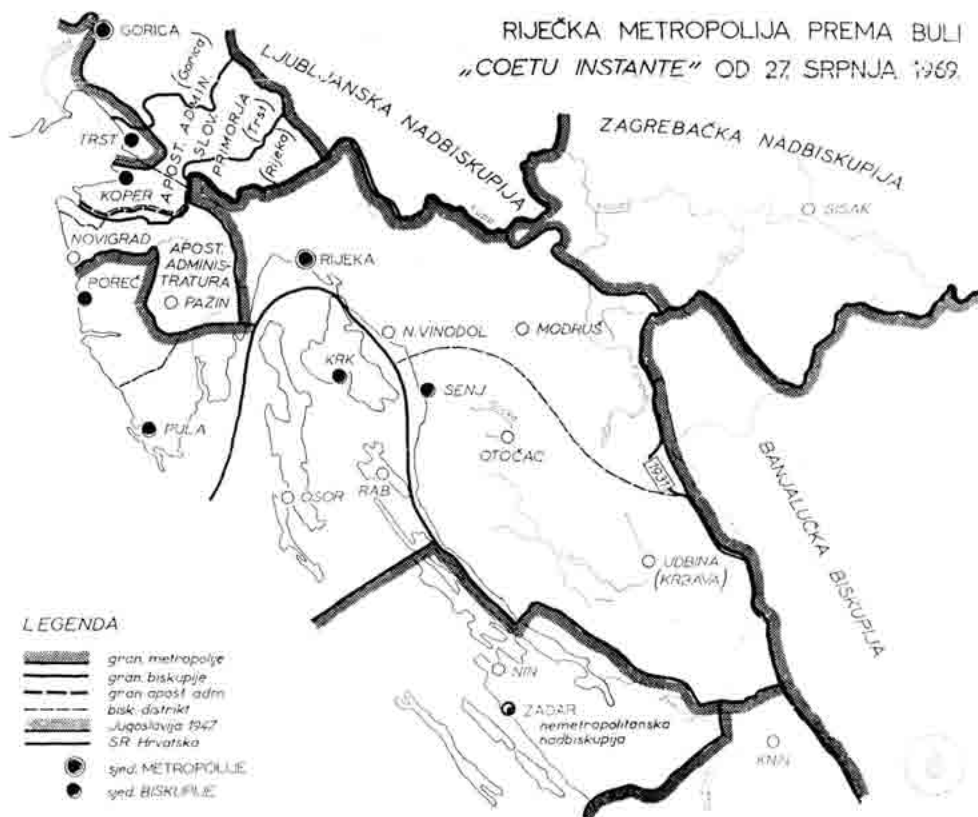
Poslije II. svjetskog rata Hrvatska i Jugoslavija postaju član socijalističke svjetske zajednice.

Najsudbonosniji međunarodni čimbenik koji je djelovao na promjenu crkvenopokrajinske pripadnosti Senjske i Krbavsko-modruške biskupije jest turska okupacija, a iza god. 1749. svi gore navedeni nutarnjoaustrijski faktori i posljedice obaju svjetskih ratova, kao i unutarcrkvene potrebe katoličkih vjernika.

Još su i do danas ostale pod jurisdikcijom (upravom) Kongregacije de Propagande Fide u SFR Jugoslaviji biskupije Bosne i Hercegovine (Vrhbosna-Sarajevo, Mostar—Trebinje—Mrkanj, Banjaluka — susjedna Krbavsko-modruškoj, danas Riječkoj), Crne Gore (Bar) i Makedonije—Kosmeta—Novopazarskog sandžaka (Skopje).¹²⁶ Ostaje kao problem pitanje normaliziranja stanja Katoličke crkve na teritoriju SFR Jugoslavije, u smislu sazrijevanja područja još podložnih upravi Propagande, za njihovo uključivanje u redovitu crkvenu upravu (Kongregacije za kler itd.), i analogno sazrijevanje prvotnog područja Senjske i Krbavsko-modruške biskupije.

Koja će zakonitost na mjestu dosadanjih sila pokretnica hrvatske i senjsko-krbavske prošlosti djelovati na oblikovanje i normaliziranje života ovih biskupija u budućim desetljećima i stoljećima, to je problem budućnosti.

¹²⁶ Heinrich Emmerich, *Atlas hierarchicus*, Mödling—Austria 1968, 2, 20—21. — *Annuario Pontificio per l'anno 1969*, Città del Vaticano 1969, 55, 56, 311, 452, 516.

Ostaje kao zadatak pisca ovih redaka i drugih crkvenih i kulturnih historičara Hrvatske i Jugoslavije nastaviti rad naših velikih historičara, koji su djelovali prije Račkoga, i nakon njega na okvirnoj temi i na posebnim odjecima ove znamenite tematike.

VIII. OSVRT NA IZVORE ZA OVU RADNJU

Ogledali smo razvoj crkvenopokrajinske pripadnosti Senjske i Krbavske (kasnije Modruške) biskupije od 1169. do 1969., dakle kroz upravo 800 godina.

Prema vremenu i uredu odnosno funkciji osobe koja izdaje dokument i prema aspektu ovog zbivanja, tekstovi izvora na koje upućuje ova rasprava vrlo su raznostruki.

Dvije su temeljne vrste instrumenta kojima Sveta Stolica određuje i objavljuje hijerarhijske i teritorijalne promjene statusa biskupije. Za najstarije vrijeme imamo papinske bule ili pisma (od 7. stoljeća dalje). Najstariji dokument za našu temu jest pismo s papinskim pečatom o konačnoj uzici (*litterae cum filo canapis*) pape Aleksandra III, ne dispozitivni akt, već papino službeno saopćenje senjskom biskupu Mireju od 30. siječnja god. 1168.—1170., pisano u Beneventu, koje se čuva u Kaptolskom arhivu u Splitu.¹²⁷

Godine 1265. prvi put se spominje, a od 15. stoljeća dobiva široku upotrebu novi oblik papinskog dokumenta — breve, koji služi za dispozitivne svrhe.

Dok bula nosi viseći papinski pečat utisnut na olovu, breve se pečati papinskim prstenom na crvenom vosku; to je glavna razlika, a razlikuju se još u nizu nutarnjih i vanjskih karakteristika. Oba su dokumenta još danas u uporabi.¹²⁷

Osnivanjem Konzistorijalne kongregacije 22. siječnja 1588. čitava službena crkvena dokumentacija pravnih zahvata Svete Stolice u predmetu promjena u stanju biskupija rezultat je djelovanja ovog dikastera te se nalazi pohranjena u ovoj Kongregaciji. No bule i nakon toga datuma izdaje Apostolska kancelarija, a breve izdaje Secretariat^{us} brevium. Brevi sadržavaju obično pravni akt manje važnosti.

Ostale pripravne spise za izdavanje konačnog dokumenta — odluke u predmetima ove naše rasprave: zapisnike informativnih kanonskih procesâ za provedbu izmjene stanja biskupije, zatim informativne kanonske procese za izbor novog biskupa (prigodni zapisnik o stanju biskupije nam služi kao redovito najtočnija informacija o opsegu i crkvenopokrajinskoj pripadnosti biskupije u određeno doba) i priloge redovito redigira Konzistorijalna kongregacija, samo iznimno Datarija ili nadležna nuncijatura, npr. Bečka za hrvatske krajeve kroz posljednjih 300 godina života Monarhije.

U nekoliko slučajeva akceptirani su i provedeni i neki carski dekreti, od kojih su nekoji ostali bez naknadne pismene crkvene sankcije, a nekoji *explicite* ili *implicite*, istodobno ili kasnije, na crkvenom su području izraženi analognim dokumentima predmetno kompetentne i teritorijalno nadležne crkvene vlasti. Dispozitivnih konzistorijalnih dokumenata Svete Stolice o promjeni crkvenopokrajinskog statusa ili teritorija Senjske i Krbavsko-modruške biskupije do 1788. — kako vidjesmo — nema, pa bi stoga npr. u Theinerovim »Vetera monumenta« uzalud tražili i najmanju aluziju o tome.

Značajni su dokumenti, samo ne uvijek posve meritorni, za utvrđivanje crkvenopokrajinske pripadnosti, odnosno s druge strane kanonski zasnovane ili barem uhodane metropolitanske vlasti: akta pojedinih metropolita u poslu vršenja njihove kanonski predviđene metropolitanske jurisdikcije; dokumentacija zainteresiranih stranaka u postupku za preuređenje granica biskupija i njihove crkvenopokrajinske pripadnosti; provinciale — popisi biskupija, u sklopu njihovih crkvenih pokrajina, redigirani u drugoj polovici srednjega vijeka za kurijalne potrebe; *relationes ad Limina* — izvještaji biskupa o stanju vlastite biskupije, koje po odredbi Siksta V. moraju slati Svetoj Stolici svake treće, danas svake pete godine; povijesni, polemički i literarni spisi.

Veliki dio izvora za ovo pitanje još nije objavljeno.

Popis objavljenih izvora nalazi se u navedenoj literaturi.

IX. ZAKLJUČAK

Jedinstven je slučaj da crkvena jedinica kojoj poznamo posljednjih osam stoljeća staža bilježi već svoje osmo crkvenopokrajinsko uređenje nakon svojih sedam pređašnjih metropolitanskih — juridičkih ili samo pragmatičkih — sistematizacija i isto toliko promjena.

¹²⁷ Smičtklas, 2, 121—122.

¹²⁸ Upor. C. Paoli, *Diplomatica*, Firenze 1942, 35—45.

U odnosu na takvu Senjsku i Kravsko-modrušku biskupiju ex-akvilejski i ex-zadarski dio Riječke metropolije mnogo je stabilniji: sam grad Rijeka ulazi u Modrušku biskupiju god. 1787.: do te godine nalazio se u sklopu Pulske biskupije — trajno do god. 1753. Akvilejske crkvene pokrajine, zatim Videmske, te ga tek od pripojenja Modruškoj zahvaća ovdje opisani vrto-glavi razvoj crkvenopokrajinske pripadnosti Modruške biskupije. Ostali ex-akvilejski dio nalazi se izravno pod metropoliskim središtima-nasljednicima Akvileje Vidmom i Goricom, osim zapadnoisarskih biskupija god. 1818.—1830. pod Venecijom, i novoosnovane Riječke biskupije god. 1925.—1969. izravno podložne Svetoj Stolici. Ex-zadarski dio, Krčka biskupija, bio je god. 1831.—1933. područnom dijecezom Goričke crkvene pokrajine, a od 1933. do 1969. neposredno podložan Svetoj Stolici.

Dok su Senjska i Kravsko-modruška biskupija, prolazeći stoljećima kroz tolike egzistencijalne i pravne Scile i Haribde, istodobno mijenjale metropole te u nekom smislu u tolikim promjenama (sve takve promjene znače izvjesni stres za puk, kler i upravu biskupije) na toj crkvenopokrajinskoj razini zajednički »stradale«, Senjska je biskupija ostala do god. 1833. teritorijalno nepromijenjena. Prvotnoj je jezgri Kravsko-modruške biskupije od 17. stoljeća do god. 1964. pripojeno pet teritorija te je ova tako — umanjena god. 1833. — počela oblikovati god. 1969., zajedno sa zatečenim hrvatskim dijelom prvotne Riječke biskupije, područje sadanje Riječke biskupije.

Koliko su nam to izvori omogućili, u ovoj našoj radnji osvijetlili smo uzroke, tijek i reperkusije svih bitnih promjena u crkvenopokrajinskoj pripadnosti naših dviju biskupija, od najstarijih vremena do dana današnjega. Uočili smo crkvene i svjetovne čimbenike koji su na postanak i tijek spomenutih promjena utjecali, pa možemo zaključiti da te promjene nisu samo rezultanta navedenih čimbenika nego na žalost i uzročnik vrlo teških posljedica za narod ovih krajeva na crkvenom, kulturnom i političkom polju, dok je pozitivnih posljedica bilo manje: uglavnom one koje navodi Šišić za god. 1852., i one vezane uz uređenje od god. 1969.

U historičko-kritičkoj analizi dosadanjeg pristupa izvorima i izlaganja činjenica pojedinih autora proveo sam u ovoj raspravi niz korektura nekih netočnih mišljenja historičara o pitanjima crkvenopokrajinskog razvoja Senjske i Kravsko-modruške biskupije pa ovdje registriram one glavne korekture:

1. u točki IV. i u bilješki 47 mišljenje Pietra Sella da bi sve 4 crkvene pokrajine Dalmacije u početku 13. stoljeća priznavale primasom gradeškog patrijarha;

2. u točki V. 3. navod Farlatija od god. 1769. da je Senjska crkva tada još uvijek podložna Ostrogonskoj metropoliji;

3. u točki V. 2. Sladović—Kukuljević—Richterovu interpretaciju Cosmijevog vindiciranja metropolitanske vlasti splitskih nadbiskupa kao Glaviniceve inicijative za povratak de facto u sklop Splitske crkvene pokrajine;

4. u točki V. 3. Šišićev navod da je Senjska biskupija od 1785. »pripadala kao sufragana nadbiskupiji kaločkoj«; i

5. u točki V. 5. Sellin navod da biskupije Senjska i Kravsko-modruška »probabilmente prima del 1828 furono date per suffraganee a Zagabria«.

Nakon dosad izvršenih istraživanja preostalo je da se još osvijetle slijedeći momenti tematike ove rasprave:

1. vrijeme i okolnosti postanka Senjske biskupije u vezi s njezinom matičnom Crkvom splitskom;

2. okolnosti postanka i obrazloženja pisma pape Aleksandra III. senjskom biskupu Mireju;

3. odnosi Senjske i Krbavsko-modruške biskupije prema Zadarskoj crkvenoj pokrajini;

4. modaliteti i etape prijelaza Senjske i Krbavsko-modruške biskupije pod vlast Ostrogona oko god. 1640.;

5. što je sve bio poduzeo Cosmi oko god. 1693. u vezi s vraćanjem Senjske i Krbavsko-modruške biskupije u crkvenu zajednicu Splitske crkvene pokrajine;

6. okolnosti prijelaza Senjske i Krbavsko-modruške biskupije pod Kaloču oko god. 1703. i ulogu koju je kod toga odigrao kardinal Kolunić;

7. vladanje Kaloče prema Senjskoj i Krbavsko-modruškoj biskupiji kao i ovih biskupija prema Kaloči u razdoblju 1807—1833.

Mnogo jače od tradicionalnih civilnih zajednica istoga područja crkvena pokrajina kao mnogo trajnija duhovna, liturgijsko-obredna, donekle jezična, pravna, folklorno-glazbena, kalendarska — živa kulturna zajednica sa svojim izgrađenim osobnim, prostornim i službenim vezama, školskim središtima, skriptorijima, glagoljskim i kasnijim liturgijskim izdanjima, u tadanjoj uskoj povezanosti Crkve i društva, koja traje još daleko u 19. stoljeće, nosi oznake svih tih uzastopnih pripadnosti Senjske i Krbavsko-modruške i drugih biskupija raznim crkvenim pokrajinama — s odlučnom prevagom Splitske, koje su morale ostaviti određene slojeve raznih svojih kulturnih utjecaja i modifikacija, a koje bi trebalo u jednoj posebnoj radnji zahvatiti i proučiti.

Na priloženih 9 karata crkveno-povijesnog atlasa Riječke metropolije prikazane su zemljopisne definicije navedenih crkvenopokrajinskih uređenja Senjske i Krbavsko-modruške biskupije, i to naša točka V. 1. Splitska crkvena pokrajina na kartama 2 i 3; točka V. 3. Kaločka uspoređi kartu 5; točka V. 4. Ljubljanska na karti 4; točka V. 6. Kaločka na karti 5; točka V. 7. Hrvatsko-slavonska na kartama 6 i 7; točka V. 8. Riječka na karti 8.

Senjska i Krbavsko-modruška biskupija kroz tolike udarce sudbine od vremena prvotne hrvatske narodne države do dana današnjega doživjele su velike potrese i razaranja, ali su time stekle i golemo povijesno iskustvo te oblikovale svoj posve izgrađeni snažni općekulturni identitet. Taj je doduše izvanjski djelomično okrnjen uništenjem znatnog dijela fundusa njihovih kulturnih spomenika, a nutarnje razaranjem predturskih izvora i demografskog tkiva. Međutim, i sačuvana kulturna baština: arheološka, likovna (građevine, riznice, lapidariji), arhivsko-literarna, glagoljaška, glazbena, zatim ljudska galerija ličnosti i generacija i ostali oblici tradicije, makar djelomično sporadično prekinuta, svjedokom su života i duhovnog stvaranja ove hrvatske crkveno-kulturne jedinice na ovom prostoru u teškim uvjetima u rasponu od oko jednog tisućljeća.

KRATICE:

IZDANJA:

- Buturac* — J. Buturac — A. Ivandija, Povijest Katoličke crkve među Hrvatima, Zagreb 1973.
- CIC* — Codex iuris canonici, . . . fontium adnotatione auctus, Typis polyglottis vaticanis 1948.
- Crnica* — A. Crnica, Priručnik kanonskoga prava Katoličke crkve, Zagreb 1945.
- Farlati* — Farlati D., Illyricum sacrum, I—VII, Venetiis 1751. — 1817.
- Gušić* — Gušić B., Naseljenje Like do Turaka, Lika u prošlosti i sadašnjosti, Materijali sa znanstvenog skupa održanog na Plitvicama 14. 15. i 16. studenog 1971. god. u povodu središnje proslave 30-godišnjice ustanka naroda Hrvatske u Srbu, Karlovac 1973.
- Klaić* — Klaić N., Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Zagreb 1971.
- Kobler* — Memorie per la storia della liburnica città di Fiume, I—III, Fiume 1896.
- OS* — Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji, Sarajevo 1939.
- Peloza 1969.—1970.* — Peloza M., Hijerarhijski i teritorijalni razvoj Goričke crkvene provincije 1749. — 1965, Marulić — hrvatska književna revija Zagreb, II /1969.—III/ 1970.
- Peloza 1970.* — Peloza M., Historijat stvaranja Modruške biskupije sa sjedištem u Rijeci 1818.—1822. god., Rijeka 1970.
- Peloza 1973.* — Peloza M., Riječka metropolija, Prošlost i sadašnjost — Bibliografija — Karte, Rijeka 1973.
- Sella—Vale* — P. Sella — G. Vale, Rationes decimarum Italiae nei secoli XIII e XIV. Venetiae—Histria—Dalmatia, Città del Vaticano 1941.
- Sladović* — Sladović M., Povesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske, Trst 1856.
- Smičiklas* — Smičiklas i drugi urednici, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, 1—15, Zagreb 1904.—1967.
- Srkulj* — Srkulj S., Hrvatska povijest u devetnaest karata, Zagreb 1937.
- Šišić 1925.* — Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, Zagreb 1925.
- Šišić 1939.* — Šišić F., Kako je postala zagrebačka nadbiskupija 11. decembra 1852, Starine JAZU knj. XL, Zagreb 1939.
- Šišić 1962.* — Šišić F., Pregled povijesti hrvatskoga naroda, Zagreb 1962.²
- Theiner* — Theiner A., Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia, I, Romae 1863; II, Zagreb 1875.

ARHIVI:

<i>AM</i>	— Acta Miscellanea
<i>ASV</i>	— Archivio Segreto Vaticano
<i>BAS</i>	— Biskupski arhiv u Senju
<i>IOHK</i>	— Innerösterreichische Hofkammer: Die chronologische Reihe der Akten
<i>KAS</i>	— Kaptolski arhiv u Senju
<i>Klobučarić</i>	— Clobucciarich Johannes, Landesaufnahme Innerösterreichs
<i>Proc. can.</i>	— Processus canonici
<i>Proc. Cons.</i>	— Processus Consistoriales
<i>Proc. Dat.</i>	— Processus Datariae
<i>SLA</i>	— Steiermärkisches Landesarchiv, Graz.

BIBLIOGRAFIJA

A. Izvori, rukopisni

1. Archivio Segreto Vaticano.
Konzistorijalna kongregacija: Processus Consistoriales.
Acta Camerarii
Acta Miscellanea.
Apostolska Datarija: Processus Datariae
Archivio Nunziatura di Vienna: Processus canonici.
2. Arhiv Senjske i Krbavsko-modruške biskupije u Senju.
Serija F.
Rukopis Sign. XI.
3. Arhiv Senjskog kaptola u Senju.
Serija F.
4. Steiermärkisches Landesarchiv u Gracu.
Innerösterreichische Hofkammer: Die chronologische Reihe der Akten.
Clobucciarich Johannes, Landesaufnahme Innerösterreichs.

B. Izvori, tiskani

- Annuario Pontificio per l'anno 1969, Città del Vaticano 1969.
Barbèri, Bullarii Romani continuatio, voll. I—XIX, Roma 1835—1857.
Codex iuris canonici, ... fontium adnotatione ... auctus, Typis polyglottis vaticanis 1948.
Codicis iuris fontes, cura Petri Card. Gasparri et Iustiniani Card. Serédi editi, I—IX, Romae 1923—1939.
Directorium ad horas canonicas recitandas missasque celebrandas juxta ritum Breviarii et Missalis romani ac proprii ad usum Dioec. Segniensis et Modrussiensis seu Corbav. pro anno communi M.D.CCC.XXX., Flumine.
Jelić L., Fontes historici liturgiae glagolito-romanae a XIII ad XIX saeculum, Vegliae 1906.
Kurelac M., Lučićev autograf djela »De regno Dalmatiae et Croatiae« u Vatikan-skoj biblioteci i drugi novootkriveni Lučićevi rukopisi, Zbornik Historijskog instituta JAZU, vol. 6, Zagreb 1969.
Maass F., Der Josephinismus, Quellen zu seiner Geschichte in Osterreich 1760—1850, Band I—V, Wien—München 1951—1961.
Sella P. — Vale G., Rationes decimarum Italiae nei secoli XIII e XIV, Venetiae—Histria—Dalmatia, Città del Vaticano 1941, 2 carte geogr.
Smičiklas T., Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, 1—15, Zagreb 1904—1967.
Theiner A., Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia, I, Romae 1863; II, Zagreb 1875.

C. Djela, studije

- Barada M., Historijska topografija Hrvatske, skripta studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1939.
Isti, Dalmatia Superior, Rad JAZU, Zagreb 1949.
Bihlmeyer K. — Tüchle H., Kirchengeschichte, I—II, Paderborn¹¹ 1952.
Brozović D., Standardni jezik, Zagreb 1970.
Burić J., Senjska i Modruška biskupija i Apostolska administratura Kastva, I. Historijski osvrt, Opći šematizam 1939, 115—116.
Buturac J. — Ivandija A., Povijest Katoličke crkve među Hrvatima, Zagreb 1973.
Crnica A., Priručnik kanonskoga prava Katoličke crkve, Zagreb 1945.
Draganović K., Hrvatske biskupije, sadašnjost kroz prizmu prošlosti, Croatia sacra, br. 20—21, Zagreb 1943.
Dukić I., Povijest i pravo slavenskog bogoslužja u Istri, Zagreb 1925. (rkp).
Emmerich H., Atlas hierarchicus, Mödling—Austria 1968.
Eubel C., van Gulik G., Schmitz—Kallenberg L., Gauchat P., Ritzler R., Sefrin P., Hierarchia catholica medii et recentioris aevi, I—VII, 1931 sl.
Farlati D., Illyricum sacrum, I—VIII, Venetiis 1751—1819.
Feine H. E., Kirchliche Rechtsgeschichte, Köln Graz¹ 1964.
Franičević M., Pavao Ritter Vitezović, Enciklopedija Jugoslavije, 8, 507—508.
Fučić B., Senjska ploča, Senjski zbornik V, 1971—1973.
Grgec P., Hrvatski Job šesnaestog vijeka ban Ivan Karlović, Zagreb 1932.
Gušić B., Naseljenje Like do Turaka. Lika u prošlosti i sadašnjosti, Materijali s naučnog skupa održanog na Plitvicama 14, 15. i 16. novembra 1971. god. u povodu centralne proslave 30-godišnjice ustanka naroda Hrvatske u Srbu, Karlovac 1973.
Hauptmann Lj., Koje su sile hrvatske povijesti odlučivale u vrijeme narodne dinastije. (Prijevod njemačke rasprave od 1924. godine.), Zbornik kralja Tomislava, JAZU, Zagreb 1925, 165—187.
Haynald L., Kolocza, Wetzter—Welte, Kirchen—Lexikon, VI, Freiburg i/B. 1851, 240—243.
Jakić T., Knjižarstvo kod Hrvata, Enciklopedija Jugoslavije, 5, 271.
Jelenić J., Senjska i Modruška ili Krbavska biskupija, Narodna enciklopedija SHS, IV, 79—80, Zagreb 1929.

- Jug S., Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stoletja. Kronologija, obseg in vpadna pota. Inavguralna disertacija, Ljubljana 1943.
- Katić L., Povijest Splitske biskupije, nastavak VIII. i IX., Službeni vjesnik biskupije splitske i makarske, IV/1961, str. 76—77, 105—110.
- Klaić N., »Ostaci ostataka« Hrvatske u borbi za opstanak. I. Uključenje u habsburške zemlje, u Historija naroda Jugoslavije, II. Zagreb 1959, 401 i sl.
- Ista, Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Zagreb 1971.
- Kobler G., Memorie per la storia della liburnica città di Fiume, I—III, Fiume 1896.
- Kokša Dj., L'organizzazione periferica delle Missioni in Ungheria e in Croazia, Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum, vol. I/2, Rom—Freiburg—Wien 1972, 274—291.
- Kokša Dj. — Vitezić I., Zagabria, Enciclopedia Cattolica, XII, Città del Vaticano 1954, 1764—1765.
- Kondrinewitsch J., Zengg—Modruš, Lexikon für Theologie und Kirche, X, 1965.
- Kukuljević I., Sebastijan Glavinić, Arhiv, X, Zagreb 1869, 5—11.
- Matl J., Bar, Lexikon für Theologie und Kirche, I, 1957, 1233.
- Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji, Sarajevo 1939.
- Pandžić B., L'opera della S. Congregazione per le popolazioni della Penisola Balcanica centrale, Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum, vol. I/2, Rom—Freiburg—Wien 1972, 292—315.
- Pantelić M., Glagoljski kodeksi Bartola Krbavca, Radovi Staroslavenskog instituta, 5, 1964.
- Paoli C., Diplomatica, Firenze 1942 (ristampa anastatica).
- Pavičić S., Seobe i naselja u Lici, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena 41, Zagreb 1962.
- Pelozo M., La rinascita dell'ordine domenicano nella Dalmazia e a Ragusa durante il giuseppinismo in dissoluzione (1827—1852), Roma—Rijeka 1968.
- Isti, Historijat stvaranja Modruške biskupije sa sjedištem u Rijeci 1818—1822. god., Rijeka 1970.
- Isti, Hijerarhijski i teritorijalni razvoj Goričke crkvene provincije 1749—1965, Marulić — hrvatska književna revija, Zagreb, II/1969—III/1970.
- Isti, Riječka metropolija. Prošlost i sadašnjost — Bibliografija — Karte, Rijeka 1973.
- Ribarić J., Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri, Beograd 1940.
- Richter J., Boštjan Glavinić de Glamoč in njegov opis Rusije, Časopis za zgodovino in narodopisje, Nova vrsta, 6. (XLI.) letnik 1970, Prvi zvezek, Maribor 1970.
- Sladović M., Povesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske, Trst 1856.
- Srkulj S., Hrvatska povijest u devetnaest karata, Zagreb 1937.
- Strohal R., Grad Senj, prvo kulturno središte hrvatskoga naroda, 1918.
- Sematizam Zagrebačke nadbiskupije 1966, Zagreb 1966.
- Šišić F., Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vlada, Zagreb 1925.
- Isti, Kako je postala zagrebačka nadbiskupija 11 decembra 1852, Starine JAZU, knj. XL, Zagreb 1939.
- Isti, Pregled povijesti hrvatskoga naroda, Zagreb 1962.
- Valentini G., Antivari, Enciclopedia Cattolica, I, Roma 1948, 1510.
- Valvasor J. V., Die Ehre des Herzogtums Crain, Laybach 1689.
- Vaniček F., Specialgeschichte der Militärgrenze, I—IV, Wien 1875.

RIASSUNTO

I centri della vita pubblica culturale, ecclesiastica, politica e economica del popolo croato nell'attuale sua sede centroeuropeo-balcanica, nei primi 900 anni della sua storia, si trovano sulla costa adriatica, fra Split e Zadar. Nei 230 anni successivi (1470—1699) della dominazione turca si sono spostati verso nord, in modo tale che oggi il centro si trova in Zagreb. In questa evoluzione storica vien inquadrato pure lo sviluppo disturbato dell'appartenenza ecclesiastico-provinciale (metropolitana) delle diocesi di Senj e Krbava—Modruš. Nell'arco di 8 secoli queste hanno cambiato 8 sistemazioni in materia. »... in nessuna regione del mondo, dopo il sec. XIV, si ebbero, per motivi politici e religiosi, tante variazioni territoriali nelle giurisdizioni delle diocesi, quante in queste...« (Pietro Sella). Ecco le 8 sistemazioni:

1. Nella provincia ecclesiastica di Split dalla prima menzione di Senj ca 1169 e Krbava 1185 fino ca al 1640.
2. Soggette di fatto alla giurisdizione primaziale di Esztergom fino ca al 1703.
3. Nella provincia ecclesiastica di Kalocsa fino l'8 marzo 1788.
4. Nella provincia ecclesiastica di Ljubljana fino al 19 agosto 1807.
5. Immediatamente soggette fino al 29 gennaio 1833.
6. Nella provincia ecclesiastica di Kalocsa fino l'11 dicembre 1852.
7. In quella della Croazia—Slavonia fino al 27 luglio 1969.
8. Dopo questa data nella provincia ecclesiastica di Rijeka.

I 6 territori riuniti in seguito al nucleo primitivo della diocesi di Krbava—Modruš hanno appartenuto alla metropoli di Aquileia, Zadar, Esztergom, Kalocsa, Videm, Ljubljana e Gorizia.

Le cause determinanti di questo movimentato sviluppo sono il dualismo geografico delle regioni croate (Dalmazia, Pannonia), l'invasione turca con tutti gli avvenimenti concomitanti, l'imposizione della Staatsraison della monarchia asburgica, e le iniziative del popolo croato interessato.

Le fonti per questo lavoro sono tratte dagli archivi: Segreto Vaticano, Diocesano e Capitolare di Senj, e dallo Steiermärkisches Landesarchiv in Graz.

Le variazioni territoriali descritte in questo lavoro possono venir seguite sulle 8 cartine geografiche dell'allegato atlante storico della provincia ecclesiastica di Rijeka.